

TURISTIČKO VREDNOVANJE KULTURNE BAŠTINE SISAČKO-MOSLAVAČKE ŽUPANIJE

Sonički, Antonio

Undergraduate thesis / Završni rad

2023

Degree Grantor / Ustanova koja je dodijelila akademski / stručni stupanj: **Karlovac University of Applied Sciences / Veleučilište u Karlovcu**

Permanent link / Trajna poveznica: <https://um.nsk.hr/um:nbn:hr:128:070905>

Rights / Prava: [In copyright](#) / [Zaštićeno autorskim pravom.](#)

Download date / Datum preuzimanja: **2024-12-31**

VELEUČILIŠTE U KARLOVCU
Karlovac University of Applied Sciences

Repository / Repozitorij:

[Repository of Karlovac University of Applied Sciences - Institutional Repository](#)

zir.nsk.hr

DIGITALNI AKADEMSKI ARHIVI I REPOZITORIJI

VELEUČILIŠTE U KARLOVCU
POSLOVNI ODJEL
STRUČNI STUDIJ UGOSTITELJSTVO

Antonio Sonički

**TURISTIČKO VREDNOVANJE KULTURNE BAŠTINE
SISAČKO-MOSLAVAČKE ŽUPANIJE
ZAVRŠNI RAD**

Karlovac, 2023.

Antonio Sonički

**TURISTIČKO VREDNOVANJE KULTURNE BAŠTINE
SISAČKO-MOSLAVAČKE ŽUPANIJE**

Tourist valorization of the cultural heritage of the Sisak-Moslavina
County

ZAVRŠNI RAD

Veleučilište u Karlovcu

Poslovni odjel

Stručni studij Ugostiteljstvo

Kolegij: Turističko vrednovanje kulturne baštine

Mentor: dr. sc. Silvija Vitner Marković, prof. struč. stud.

Matični broj studenta: 0248075599

Karlovac, listopad, 2023.

SADRŽAJ

SAŽETAK	3
SUMMARY	4
1. UVOD	1
1.1. Predmet i cilj rada.....	1
1.2. Izvori podataka i metode prikupljanja	1
1.3. Struktura rada	1
2. POJMOVNO ODREĐENJE I VRSTE KULTURNE BAŠTINE	2
2.1. Kultura.....	2
2.2. Kulturna baština	2
2.2.1. Materijalna kulturna baština	4
2.2.2. Nematerijalna kulturna baština	5
3. FAKTORI I ELEMENTI TURISTIČKE VALORIZACIJE	8
3.1. Interni faktori turističke valorizacije	8
3.2. Eksterni faktori turističke valorizacije	11
3.3. Elementi turističke valorizacije.....	13
4. KULTURA I KULTURNA BAŠTINA SISAČKO – MOSLAVAČKE ŽUPANIJE	17
4.1. Kulturno povijesna baština	17
4.1.1. Materijalna kulturno povijesna baština Sisačko-moslavačke županije	18
4.1.2. Nematerijalna kulturno povijesna baština Sisačko- moslavačke županije	19
5. TURISTIČKE ZNAMENITOSTI SISAČKO-MOSLAVAČKE ŽUPANIJE	24
5.1. Turistička valorizacija kulturne baštine	29
5.2. Kulturno turističke atrakcije	33
5.2.1. Stari grad Sisak	34
5.2.2. Muzej Moslavine	36
5.2.3. Gotički portal i park Opatovina u Topuskom.....	38
5.2.4. Gradski muzej grada Siska.....	40
5.2.5. Katedrala u Sisku	41
6. ZAKLJUČAK	46
POPIS LITERATURE	48
POPIS ILUSTRACIJA.....	49
POPIS TABLICA	49

SAŽETAK

Ovaj rad istražuje temu turističkog vrednovanja kulturne baštine Sisačko-moslavačke županije. Uspjeh u turizmu uvelike ovisi o kulturnoj baštini jer ona privlači posjetitelje svojom bogatom poviješću, tradicijom, arhitekturom. Zadatak istraživanja je bio provesti analizu postojeće kulturne baštine Sisačko-moslavačke županije i procijeniti koliki je njen turistički potencijal. U tijeku izrade rada provedeno je istraživanje koje je uključivalo posjet najvažnijim destinacijama, razgovor s ljudima na terenu te analizu relevantnih izvora i literature. Prikupljeni su brojni podatci te je utvrđeno da je kulturna baština izuzetno bogata i da ima što pokazati svim potencijalnim posjetiteljima, a odnosi se na povijesne spomenike, muzeje, tradicionalne običaje i događaje, stare obrte i zanimanja te gastronomiju. Bogati povijesni spomenici od kojih su najznačajnije srednjovjekovne utvrde i crkve, ali i muzeji koji čuvaju vrijedne artefakte, predstavljaju atrakcije kojih nema u drugim destinacijama, a koje itekako mogu privući turiste. Ovdje se također mogu susresti i upoznati brojni tradicionalni običaji i događaji koji su se održavali u ovim krajevima i posjetitelji ih mogu vidjeti neposredno i na autentičan način. Međutim, postoje i određeni izazovi u turističkom vrednovanju kulturne baštine. Potrebno je uložiti ogromne napore kako bi se obnovili i očuvali neki objekti koji su na rubu propadanja. Isto tako, potrebno je osigurati kvalitetniju i pristupačniju interpretaciju kulturne baštine za turiste. Važno je razviti i marketinške strategije i promociju kako bi se privukli turisti, ali i povećala svijest o kakvom se bogatstvu radi. Uz pravilno upravljanje, očuvanje i promociju, ova županija može privući veći broj turista i pridonijeti većem gospodarskom razvoju čitave regije.

Ključne riječi: Kulturna baština, turističko vrednovanje, Sisačko-moslavačka županija, turistički potencijal

SUMMARY

This paper explores the topic of tourist valorization of the cultural heritage of the Sisak-Moslavina County. Success in tourism largely depends on cultural heritage, as it attracts visitors with its rich history, tradition, and architecture. The research task was to conduct an analysis of the existing cultural heritage of the Sisak-Moslavina County and assess its tourism potential. During the preparation of the paper, research was conducted, including visits to key destinations, conversation with local stakeholders, and analysis of relevant sources and literature. Numerous data were collected, revealing that the cultural heritage is exceptionally rich and has much to offer to potential visitors, encompassing historical monuments, museums, traditional customs and events, old crafts and trades, as well as gastronomy. The wealth of historical monuments, including medieval fortresses and churches, as well as museums preserving valuable artifacts, represents attractions that are unique to the region and can indeed attract tourists. Visitors can also experience and witness various traditional customs and events that have taken place in these areas in an authentic manner. However, there are certain challenges in the tourism evaluation of cultural heritage. Significant efforts are required to restore and preserve some deteriorating structures. Additionally, it is essential to ensure a higher quality and more accessible interpretation of cultural heritage for tourists. Developing marketing strategies and promotional activities are crucial to attract tourists and raise awareness of the region's cultural wealth. With proper management, preservation, and promotion, the county can attract a greater number of tourists and contribute to the overall economic development of the region.

Key words: cultural heritage, tourist evaluation, Sisak-Moslavina County, tourist potential

1. UVOD

1.1. Predmet i cilj rada

Predmet ovog rada je turističko vrednovanje kulturne baštine Sisačko-moslavačke županije. Cilj rada je analizirati primjere kulturne baštine Sisačko-moslavačke županije u turističkoj ponudi te njihovu turističku valorizaciju.

1.2. Izvori podataka i metode istraživanja

Pri izradi rada korištena je stručna literature iz područja kulturne baštine i turizma te službene stranice turističke zajednice Sisačko-moslavačke županije i kulturnih objekata. Pri izradi rada korištena je metoda istraživanja za stolom, metoda deskripcije, kompilacije, metoda analize i sinteze.

1.3. Sadržaj i struktura rada

Završni rad se sastoji od šest poglavlja zajedno sa uvodnim dijelom te zaključkom. U prvom poglavlju nalazi se uvod koji se sastoji od predmeta i cilja rada, izvora i metode prikupljanja podataka te strukture rada. U drugom poglavlju pojmovno se određuju pojmovi kulture i kulturne baštine te oblici materijalne i nematerijalne kulturne baštine. U trećem poglavlju analiziraju se interni i eksterni faktori te elementi turističke valorizacije. U četvrtom poglavlju analizirana je kultura i kulturna baština Sisačko- moslavačke županije. U petom poglavlju analizirane su turističke znamenitosti Sisačko- moslavačke županije. Šesto poglavlje obuhvaća zaključak, popis literature i popis ilustracija.

2. POJMOVNO ODREĐENJE I VRSTE KULTURNE BAŠTINE

2.1. Kultura

Kultura obuhvaća široki spektar ljudskih kreativnih izraza i manifestacija, uključujući materijalne i duhovne aspekte života svake društvene zajednice i čitavog čovječanstva.¹ Ona čini kompletno naslijeđe tvorbi i pojava u ljudskom društvu, odražavajući norme, vrijednosti, vjerovanja, oblike ponašanja, simbole i način života ljudi u određenom području ili zajednici.² Kultura također pruža uvid u životne obrasce naših predaka, njihove povijesne prakse i običaje te kako su se društva razvijala tijekom vremena. Očuvanje i prezentacija kulture važno je kako bi se ta baština sačuvala za buduće generacije.

Kultura također igra ključnu ulogu u oblikovanju identiteta društvenih skupina i zajednica te obuhvaća mnoge aspekte njihovog života, kako u prošlosti tako i u sadašnjosti. Kroz povijest, kulture su se oblikovale putem različitih interakcija između različitih naroda i regija, često rezultirajući mješavinom različitih kulturnih elemenata.³ Ova kulturna interakcija i razmjena danas se često prikazuje kroz kulturna dobra, koja predstavljaju naslijeđe i identitet određenih zajednica. U kontekstu turizma, upravo se ovi kulturni elementi iz različitih područja spajaju, omogućujući ljudima da istražuju i razumiju različite kulture i tradicije.

2.2. Kulturna baština

Kulturna baština karakterizira materijalna i duhovna postignuća pojedinaca ili skupina na određenom prostoru koja su u naslijeđe ostavili preci i koju je važno sačuvati za buduće generacije. Prenosi se sa generacije na generaciju te predstavlja identitet naroda i društvenih skupina te je važan element prezentacije prostora. Uključuje sve elemente ljudske aktivnosti koji su dio kulturnog naslijeđa, uključujući znanost, običaje, umjetnost i tradiciju. Sastoji se od materijalnih i nematerijalnih obilježja te pokretnih i nepokretnih kulturnih dobara, a odnosi se na spomenike, skupine građevina i lokaliteta od povijesne, estetske, arheološke, znanstveno-edukativne te općedruštvene vrijednosti i nematerijalnih elemenata karakterističnih za

¹ Šošić.M.T.; Pojam kulturne baštine - međunarodno pravni pogled, Zbornik radova Pravnog fakulteta u Splitu, Vol. 51, 2014., str. 833., dostupno na <https://hrcak.srce.hr/file/190718> (1.5.2023.)

² Kultura- što je to, definicija i pojam, dostupno na <https://hr.economy-pedia.com/11040726-culture> (1.5.2023.)

³ Proleksis enciklopedija, dostupno na <https://proleksis.lzmk.hr/33149/> (1.5.2023.)

određene društvene skupine.⁴ Kulturna baština, bila materijalna ili nematerijalna, predstavlja autentičan izraz te konstantan stvaralački čin društvenih skupina ili naroda kroz povijest koji utječe na prepoznavanje, definiranje i afirmaciju određenog područja i kulturnog identiteta te ju je zbog toga potrebno zaštititi od devastacije. Pri zaštiti kulturne baštine posebnu ulogu ima UNESCO koji je sastavio popis kriterija koji se moraju zadovoljiti da bi se nešto smatralo kulturnom baštinom.⁵ Kulturna baština je i važan gospodarski resurs u razvoju kulturnog turizma kao jedan od najvažnijih turističkih proizvoda, jer predstavlja vrijedan resurs za privlačenje turista i stvaranje turističkih atrakcija. Turistička privlačnost kulturne baštine može biti izuzetno jaka, turistima se nude materijalna i nematerijalna kulturna dobra koja na izravan i neizravan način pridonose različitosti ukupne turističke ponude što potiče razvoj turističke infrastrukture i usluga, doprinosi stvaranju novih radnih mjesta, povećanje turističkih prihoda i unapređenje životnog standarda lokalnog stanovništva u određenoj destinaciji. Posjetitelji često putuju kako bi doživjeli kulturno naslijeđe, posjetili kulturne spomenike, muzeje i druge znamenitosti koje nude jedinstvene doživljaje i iskustva koja su nezamjenjiva i neponovljiva. Turistička industrija odgovarajućom valorizacijom također može pridonijeti očuvanju i gospodarskoj održivosti kulturne baštine i tradicija zajednice koju turisti posjećuju te postati jedan od načina za generiranje prihoda za financiranje očuvanja i restauracije kulturnih spomenika i muzeja, kao i u podizanju razine svijesti lokalne zajednice o važnosti očuvanja i održivom korištenju kulturne baštine.

Uz kulturnu baštinu dolazi i prostorna baština koja je s njom u uskoj međusobnoj povezanosti te se odnosi na fizičke, geografske, urbanističke i arhitektonske elemente koji su nastali u određenom povijesnom razdoblju, a koji predstavljaju rezultat ljudskog djelovanja kroz dugu povijest u određenom prostoru i obuhvaćaju urbani, ruralni i prirodni okoliš i druge fizičke značajke koje su dio identiteta jedne kulturne zajednice ili regije. Otkriva nam priču o životu, kulturi i tradiciji određenog područja i predstavlja fizički okvir unutar kojeg se odvijaju kulturne aktivnosti i manifestacije. Prostorna baština ima izuzetno veliku važnost za razumijevanje kulture, povijesti te oblikovanja i očuvanja kulturnog naslijeđa i identiteta mjesta i ljudi koji žive na određenom području. Ona je dio kulturne baštine jer povezuje prošlost i sadašnjost, a zajedno s materijalnom i nematerijalnom baštinom, čini jedinstvenu

⁴ Ministarstvo kulture i medija, dostupno na [https://min-kulture.gov.hr/?id=349&pregled=1&datum=Wed%20Jan%2023%202019%2017:02:19%20GMT+0100%20\(sre dnjoeuropsko%20standardno%20vrijeme\)](https://min-kulture.gov.hr/?id=349&pregled=1&datum=Wed%20Jan%2023%202019%2017:02:19%20GMT+0100%20(sre dnjoeuropsko%20standardno%20vrijeme)) (1.5.2023.)

⁵ Leksikografski zavod Miroslava Krlež, dostupno na <https://enciklopedija.hr/natuknica.aspx?ID=59130> (3.5.2023.)

kulturnu vrijednost koja se često smatra nacionalnim blagom i predstavlja važan faktor razvoja turizma i ekonomskog razvoja lokalne zajednice. Primjeri prostorne baštine uključuju povijesne urbane jezgre gradova, spomenike, zgrade i objekte od kulturno-povijesnog i arhitektonskog značaja, parkove, vrtove, krajolike, kao i geološke formacije, prirodne parkove, jezera, rijeke i sl. Kulturna baština i prostorna baština zajedno čine važan dio kulturnog identiteta jedne zajednice ili regije. Turistička industrija također koristi ove vrijednosti kao temelj za razvoj turističkih proizvoda i turističkih ruta koje privlače posjetitelje. Stoga je kontinuirano očuvanje i zaštita ove baštine kroz održavanje i obnovu te kroz upravljanje i planiranje urbanog razvoja zajednički cilj i zahtijeva suradnju svih dionika, uključujući državu, lokalnu zajednicu, stručnjake za kulturnu baštinu, arhitekta i urbaniste, kako bi se osiguralo dugoročno održavanje i pristupačnost ove baštine za buduće generacije.

2.2.1. Materijalna kulturna baština

Materijalna kulturno-povijesna baština odnosi se na sve materijalne, fizičke, opipljive objekte koji su ostali kao tragovi prošlosti i koji su važni za razumijevanje povijesti i kulture određenog područja. U nju spadaju arheološka nalazišta, povijesne građevine, spomenici, povijesni lokaliteti koji su uglavnom nepokretni, umjetnička djela, rukotvorine, knjige, rukopisi, arheološki artefakti, narodne nošnje, fotografije i ostali značajni predmeti s arheološkog, arhitektonskog, povijesnog, etnološkog, tehnološkog, kulturnog, znanstvenog ili umjetničkog aspekta koji predstavljaju kulturno naslijeđe nekog područja, specifične kulture ili zajednice te se smatraju vrijednima očuvanja za budućnost.⁶ Ona je jasan svjedok povijesnih događanja i ima važnu ulogu u očuvanju kulturnog identiteta i povijesti nekog područja te može biti izraz kolektivnih sjećanja, povijesti, kulture i tradicije određene zajednice. Služi kao ključni izvor za proučavanje i razumijevanje načina života, vjerovanja, umjetnosti, arhitekture, tehnologije, a također i kulturnih, društvenih i ekonomskih uvjeta koji su oblikovali živote ljudi u prošlosti i stvaraju simboličku i opipljivu sponu s prošlošću i identitetom određene kulturne zajednice. Osim toga, materijalna kulturna baština može biti i važna turistička atrakcija, jer može privući posjetitelje željne upoznavanja kulture, povijesti i tradicije određenog područja ili zajednice. Turizam koji se temelji na materijalnoj kulturnoj baštini može stvoriti i nove poslovne prilike za gospodarstvo lokalne zajednice kroz stvaranje novih radnih mjesta, poboljšanje infrastrukture te razvoj malih i srednjih poduzeća. Uz to može pružiti i financijska sredstva za

⁶ Zakon o zaštiti i očuvanju kulturnih dobara, "Narodne novine", pročišćeni tekst zakona 69/99, 151/03, 157/03, 100/04, 87/09, 88/10, 61/11, 25/12, 136/12, 157/13, 152/14, 98/15, 44/17, 90/18, 32/20, 62/20, 117/21, čl.8 (5.5.2023.)

održavanje i obnovu znamenitosti, što može pomoći u dugoročnom očuvanju kulturne baštine. Turistički potencijal može se iskoristiti i kroz razne oblike turizma kao što su kulturni turizam, etnoturizam i arheološki turizam. Turisti mogu posjetiti povijesne znamenitosti, muzeje, izložbe, festivale i druge kulturne događaje te se upoznati s lokalnom kulturom, tradicijom i običajima. Neki od primjera uključuju svjetski poznate turističke destinacije poput rimskog Koloseuma, egipatskih piramida, kineskog zida i pariške katedrale Notre-Dame. Osim toga, manje poznati lokalni spomenici, poput tradicionalnih kuća, muzeja, galerija i festivala, također mogu privući turiste koji su zainteresirani za kulturno putovanje.

Međutim, materijalna kulturna baština vrlo je osjetljiva i može biti izložena oštećenju ili uništenju što može biti posljedica prirodnih nepogoda kao što su potresi, požari i poplave, ali i ljudskog djelovanja poput urbanizacije, neodgovarajućeg održavanja, krađe i vandalizma ili turističkog prekomjernog posjeta, jer veliki broj posjetitelja može uzrokovati štetu, posebno ako se ne poštuju pravila posjeta i upute za zaštitu znamenitosti. Stoga vladine agencije, muzeji, povijesna društva i drugi organizacijski entiteti posvećeni očuvanju kulturne baštine primjenjuju odgovarajuće mjere zaštite kako bi se osiguralo da se kulturna baština iz naše prošlosti sačuva na buduće generacije. Ove mjere mogu uključivati obnovu, restauraciju i konzervaciju materijalnih kulturnih dobara, ali i upravljanje turizmom kako bi se osigurao održivi razvoj kulturnog turizma i smanjio negativni utjecaj turizma na materijalnu kulturnu baštinu. To zahtijeva sustavno prikupljanje, očuvanje, proučavanje i prezentiranje materijalne kulturne baštine, što može biti izazovno s obzirom na različite prirodne i ljudske čimbenike koji mogu utjecati na njezinu sigurnost i dostupnost, dok se istodobno nastoji razviti i primijeniti nove tehnologije koje bi mogle poboljšati naše razumijevanje i zaštitu ovog dragocjenog naslijeđa⁷.

2.2.2. Nematerijalna kulturna baština

Nematerijalna kulturna baština manifestira se na razne načine koji nemaju fizički oblik ili materijalnu prisutnost i koje određene zajednice, narodi, skupine i, u nekim slučajevima pojedinci, stalno iznova stvaraju i prihvaćaju kao dio svoje kulturne baštine te ih prenose s generacije na generaciju. Ovaj tip kulturne baštine obuhvaća različite skupine kulturnih izraza, tradicionalnog znanja, načina života, praksi, vještina, običaja, rituala, glazbe, plesa, usmenih

⁷ Jelinčić, D. A. (2008): „Abeceda kulturnog turizma“, Meandarmedia, Zagreb

predaja, jezika, gastronomskih tradicija i drugih izraza ljudske kreativnosti, načina izražavanja kao i instrumenata, predmeta, rukotvorina i kulturnih prostora koji su povezani s tim. Nematerijalna kulturna baština često se prenosi usmenom predajom ili demonstracijom, a njezino prenošenje ima važnu ulogu za očuvanje i održavanje kulturne raznolikosti, ljudske kreativnosti te kulturnog identiteta i tradicije pojedinaca i zajednica.⁸ Ovaj tip kulturne baštine ima posebno mjesto u svjetskoj baštini, a važna je i za razumijevanje drugih kultura i običaja i prenošenje tradicijskih vrijednosti i znanja iz prošlosti u sadašnjost i budućnost. Neki od primjera nematerijalne kulturne baštine uključuju različite oblike kulturnih izričaja poput: narodnih priča, bajki i legendi, običaja vezanih uz rođenje, vjenčanje i smrt, tradicionalnih obrta i zanata, godišnjih običaja i festivala, folklornih plesova i glazbe, tradicionalnog kulinarstva i gastronomije, tehnike obrade tekstila i izrade predmeta od drva ili gline, tradicionalnog liječenja i ostalih oblika medicinskih praksi, lokalnih jezika i dijalekata, religioznih i duhovnih praksi i ostalih oblika ljudskog izražavanja koji su dio identiteta određene zajednice ili kulture. Nematerijalna kulturna baština ima i značajnu ulogu u turizmu, turistička industrija sve više prepoznaje vrijednost nematerijalne kulturne baštine i često ju koristi kao privlačnu turističku atrakciju koja može privući posjetitelje u određenu destinaciju i kao način da se promovira i očuva kulturni identitet i naslijeđe pojedinih zajednica ili regija za buduće generacije. Također, turizam može pomoći u poboljšanju gospodarske situacije i stvaranju novih radnih mjesta u zajednicama koje njeguju nematerijalnu kulturnu baštinu. Mnoge zemlje ili regije promoviraju svoju nematerijalnu kulturnu baštinu kako bi privukli turiste koji traže autentičan doživljaj kulture i tradicije koji mogu doživjeti kroz sudjelovanje u lokalnim festivalima, umjetničkim izložbama, koncertima, plesnim predstavama, kulturnim radionicama, posjetima tradicionalnih obrta poput tkalaca, lončara ili kovača, gdje se može vidjeti kako se ručno izrađuju predmeti prema starim tehnikama i sudjelovanjem u drugim događajima koji su dio kulturnog naslijeđa nekog područja. Također mogu naučiti tradicionalne plesove ili kušati lokalnu hranu u autentičnom okruženju. Međutim, važno je naglasiti da bi turizam temeljen na nematerijalnoj kulturnoj baštini trebao poštovati autentičnost i integritet lokalnih običaja i vrijednosti te raditi u partnerstvu sa lokalnim zajednicama kako bi se osiguralo da ne utječe negativno na kulturnu baštinu, već da pridonosi

⁸ Ministarstvo kulture RH, Hrvatsko povjerenstvo za UNESCO, Zagreb, dostupno na <https://hrcak.srce.hr/file/207026> (6.5.2023.)

njezinom daljnjem razvoju i zaštiti od neprimjerenog korištenja ili komercijalizacije jer mogu nastati negativne posljedice na baštinu ako turizam nije odgovorno planiran i upravljani.⁹

Nematerijalna kulturna baština je također vrlo osjetljiva i može biti izložena mnogim prijetnjama poput:

1. Nestanka kulturnih zajednica - smanjenjem broja stanovnika i odlaskom mladih ljudi koji su čuvari nematerijalne kulturne baštine iz ruralnih područja postoji opasnost od nestanka kulturnih nositelja i tradicionalnih praksi.
2. Globalizacije - globalna kultura i način života može dovesti do gubitka tradicionalnih lokalnih kultura i tradicija, što može uzrokovati smanjenje interesa i poštovanja prema nematerijalnoj kulturnoj baštini i ugroziti prenošenje kulturne baštine na buduće generacije.
3. Urbanizacije - razvoj gradova i urbanih sredina može dovesti do gubitka tradicionalnih praksi i običaja, posebno u ruralnim područjima, što može dovesti do gubitka nematerijalne kulturne baštine.
4. Propadanja materijalne infrastrukture - propadanje kulturne infrastrukture, poput muzeja, knjižnica, arhiva i drugih mjesta za očuvanje nematerijalne kulturne baštine, može dovesti do gubitka znanja i praksi koje se prenose s generacije na generaciju.
5. Modernizacije i tehnološkog napretka – tehnologija, novi trendovi i moderni načini života mogu dovesti do gubitka interesa te zaborava tradicionalnih vještina, kulture i običaja.
6. Prirodne katastrofe i klimatske promjene: promjene u klimi i okolišu mogu dovesti do promjena u oblicima prenošenja tradicionalnih kulturnih praksi i znanja što može dovesti do gubitka nematerijalne kulturne baštine.
7. Ratova i sukoba - ratovi i sukobi mogu dovesti do uništavanja kulturnih spomenika, praksi i tradicija.
8. Komercijalizacija - Nematerijalna kulturna baština često je popularna u turističkoj industriji, no neprimjerena komercijalizacija može dovesti do degradacije kulturnih praksi i vrijednosti ili do njihova korištenja na načine koji nisu prikladni

⁹ Jelinčić, D. A. (2008): „Abeceda kulturnog turizma“, Meandarmedia, Zagreb

9. Nedostatak financijskih sredstava i stručnosti: Nedostatak financijskih sredstava i stručnih znanja može otežati očuvanje nematerijalne kulturne baštine i onemogućiti prenošenje tradicionalnih znanja i vještina na buduće generacije.
10. Nedovoljna podrška - Nematerijalna kulturna baština često se prenosi usmeno ili se prenosi kroz praksu, ali ako nema dovoljno potpore ili interesa mladih ljudi za očuvanje tradicionalne prakse i običaja može doći do propadanja kulturne baštine.¹⁰

Zbog toga je važno prepoznati, dokumentirati i provoditi mjere zaštite i očuvanja ove vrste baštine na nacionalnoj i međunarodnoj razini za buduće generacije što je također prepoznao i UNESCO te je stoga uspostavio Konvenciju o zaštiti nematerijalne kulturne baštine 2003. godine i utvrdio standarde i smjernice za njezinu zaštitu kako bi promovirao njezino očuvanje, zaštitu i potaknuo međunarodnu suradnju u tom području za održivi razvoj društva. Konvencija naglašava važnost suradnje s zajednicama i skupinama koje su nositelji kulturne baštine, te naglašava potrebu za očuvanjem i promicanjem kulturne raznolikosti. Postoje i druge međunarodne organizacije i programi koji promiču zaštitu i očuvanje nematerijalne kulturne baštine, poput Međunarodne organizacije za folklornu umjetnost (CIOFF) ili Međunarodnog savjeta za muzeje (ICOM). Mnoge države na nacionalnoj razini štite nematerijalnu kulturnu baštinu raznim zakonskim propisima koji uključuju osnivanje raznih državnih tijela, agencija i uspostavu mnogih programa koji se bave očuvanjem i promicanjem znanja i vještina sa generacije na generaciju i podupiru zajednice koje su nositelji nematerijalne kulturne baštine. Uključivanje zajednice u proces očuvanja i promicanja nematerijalne kulturne baštine također može biti od velike važnosti za održivost te baštine.¹¹

3. FAKTORI I ELEMENTI TURISTIČKE VALORIZACIJE

3.1. Interni faktori turističke valorizacije

Interni faktori turističke valorizacije uključuju različite čimbenike koji proizlaze iz same turističke destinacije ili objekta, te se na njih može utjecati kako bi se povećala atraktivnost i

¹⁰ Nikočević, Lidija. Nematerijalni aspekti kulturne baštine i njihovo mjesto u muzejima: pogled etnologa. *Informatica museologica* 34, 3-4 (2003) (2.6.2023.)

¹¹ Jelinčić, D. A., Mansfeld, Y. (2019): "Cultural Urban Heritage: Development, Learning and Landscape Strategies", Springer, Switzerland

kvaliteta turističkog proizvoda. Ovi faktori mogu utjecati na različite aspekte turističkog proizvoda, a uključuju:

1. Prirodne resurse - prirodne ljepote i krajolik poput plaža, planina, rijeka, jezera, šuma i nacionalnih parkova. Osim toga, geološke i klimatske karakteristike destinacije također mogu biti važni faktori turističke valorizacije.
2. Kulturne resurse - turistička atraktivnost destinacije može se povećati kroz valorizaciju kulturne i povijesne baštine, a neki od primjera uključuju povijesne spomenike, povijesne znamenitosti, umjetnost i arhitekturu, tradiciju, arheološka nalazišta, lokalne običaje, muzeje, kao i organizaciju raznih kulturnih događaja i festivala folkloru i slično. Ovo može dodatno obogatiti turističku ponudu destinacije i privući turiste koji traže jedinstveno iskustvo.
3. Gospodarske resurse- Turistička infrastruktura - kvaliteta turističke infrastrukture, smještajni kapaciteti, restorani, prijevozna sredstva, turističke agencije i turoperatori, turističke usluge i drugi sadržaji koji su potrebni turistima. Kvalitetna turistička infrastruktura može biti važan faktor u privlačenju turista i znatno poboljšati turistički doživljaj te im pružiti ugodan boravak.
4. Ljudski resursi - uključuju sve elemente turističke ponude, poput kvalitete turističkih usluga i osoblja, ugostiteljske usluge, turističke vodiče i animatore, te obrazovne i stručne kvalifikacije lokalnog stanovništva i druge turističke usluge. Kvalitetna turistička usluga može poboljšati iskustvo turista i pridonijeti pozitivnom dojmu o destinaciji što može dovesti do ponovnog posjeta i preporuke destinacije drugima..
5. Turističke atrakcije - aktivnosti i događanja koja privlače turiste, poput sportskih i rekreativnih sadržaja kao što su sportovi na vodi, skijanje, planinarenje, ronjenje i druge aktivnosti., kulturnih manifestacija, festivala, zabavnih parkova i sl. Svi ovi faktori mogu biti ključni u privlačenju turista koji žele aktivno provesti vrijeme i omogućavaju im da imaju pozitivno iskustvo u destinaciji.
6. Marketing i promocija - strategije marketinga, oglašavanja, prodaje i distribucije turističkih proizvoda. Učinkovita promocija može povećati interes turista i privući veći broj posjetitelja u destinaciju.¹²

¹² Magaš, D., Vodeb, K., Zadel, Z. (2018): „Menadžment turističke organizacije i destinacije“, Fakultet za menadžment u turizmu i ugostiteljstvu, Sveučilište u Rijeci

Svi ovi interni faktori međusobno se povezuju i utječu na razvoj turističke destinacije i njezine atraktivnosti ali ih treba kombinirati s vanjskim faktorima koji također utječu na odluku turista da posjete destinaciju. Stoga je važno upravljati ovim faktorima na način da se potencijal turističke destinacije maksimalno iskoristi, uz poštivanje prirodnog i kulturnog okruženja te zahtjeva turista. Upravljanje internim faktorima turističke valorizacije može pomoći u razvoju turističke destinacije kao održivog i konkurentnog turističkog proizvoda, te osigurati dugoročni uspjeh destinacije.

Interni faktori turističke valorizacije su ključni za privlačenje turista i stvaranju pozitivnog imidža destinacije. Uspješna turistička destinacija mora imati privlačne interne faktore poput atraktivne prirodne i kulturne baštine, sportskih i rekreacijskih aktivnosti, kvalitetne turističke infrastrukture, kvalitetnih usluga, povoljnih cijene i sigurnosti u destinaciji, kako bi privukla turiste i zadržala ih u destinaciji. Turistička destinacija s prekrasnim prirodnim pejzažima i bogatim biljnim i životinjskim svijetom privući će turiste koji traže prirodne ljepote. S druge strane, kulturne znamenitosti i povijesni spomenici privlače turiste koji žele naučiti nešto novo o kulturi i povijesti destinacije. Infrastruktura je ključna za privlačenje turista jer ona omogućuje udoban boravak i razne aktivnosti. Sportske i rekreacijske aktivnosti su još jedan važan faktor koji utječe na turizam. Destinacije koje nude različite aktivnosti privlače turiste koji žele aktivan odmor. Kvaliteta usluge igra veliku ulogu u privlačenju turista i stvaranju pozitivnog imidža destinacije. Cijene su također važne jer turisti biraju destinacije koje su u skladu s njihovim financijskim mogućnostima. Sigurnost turista u destinaciji je ključna za privlačenje turista i održavanje pozitivnog imidža destinacije. Turisti će izbjegavati destinacije koje se percipiraju kao opasne ili nesigurne. Kada turistička destinacija ima pozitivne interne faktore valorizacije, turisti su skloniji posjetiti destinaciju i provesti više vremena u njoj. To može dovesti do: ¹³

1. Povećanja broja posjetitelja - Atraktivna prirodna i kulturna baština, sportske i rekreacijske aktivnosti, kvalitetna turistička infrastruktura, kvaliteta usluge, cijene i sigurnost u destinaciji, privlače turiste, što povećava broj posjetitelja u destinaciji.

¹³ Magaš, D., Vodeb, K., Zadel, Z. (2018): „Menadžment turističke organizacije i destinacije“, Fakultet za menadžment u turizmu i ugostiteljstvu, Sveučilište u Rijeci

2. Povećanja prihoda od turizma - Povećanje broja posjetitelja u turističkoj destinaciji dovodi do povećanja prihoda od turizma, što ima pozitivan učinak na lokalnu ekonomiju.
3. Stvaranja novih radnih mjesta - Razvoj turizma i povećanje prihoda od turizma stvara nova radna mjesta u turističkoj industriji, što ima pozitivan učinak na lokalnu ekonomiju.
4. Razvoja turističke infrastrukture - Turizam potiče razvoj turističke infrastrukture, poput hotela, restorana, muzeja, turističkih atrakcija i drugih, što može poboljšati kvalitetu života lokalnog stanovništva i turista.
5. Očuvanja kulturne i prirodne baštine - Turizam može potaknuti očuvanje kulturne i prirodne baštine destinacije, jer to može biti ključni faktor privlačnosti za turiste.
6. Povećanja društvenog i kulturnog razumijevanja - Putovanja i turizam mogu pomoći u stvaranju društvenog i kulturnog razumijevanja između različitih kultura i naroda, što može imati pozitivan učinak na međunarodne odnose.

S druge strane, ako turistička destinacija nema dobre interne faktore valorizacije, turisti su manje zainteresirani za posjetu destinaciji, što može dovesti do smanjenja turističkog prometa, pada prihoda od turizma, zatvaranja turističkih tvrtki i gubitka radnih mjesta.

Interni faktori turističke valorizacije imaju značajnu ulogu u privlačenju turista i održavanju konkurentnosti turističke destinacije na tržištu. Stoga, destinacije koje kontinuirano poboljšavaju svoje interne faktore valorizacije imaju veću šansu za uspjeh u turizmu.

3.2. Eksterni faktori turističke valorizacije

Eksterni faktori turističke valorizacije odnose se na faktore koji se nalaze izvan same turističke destinacije i omogućuju korištenje resursa na određenom prostoru, a na koje se ne može utjecati direktno od strane samih turističkih menadžera i ponuđača, a odnose se na dostupnost resursa, koja se manifestira kroz adekvatnu infrastrukturu koja omogućuje dolazak posjetitelja do resursa, blizinu emitivnih centara iz kojih posjetitelji dolaze, specifičnosti turističkog resursa što je određeno uspoređivanjem sa resursima istog karaktera, važnosti resursa koja je određena prema obujmu turističke potražnje za tim resursima te društveni, ekonomski, politički ili prirodni kontekst u kojem se destinacija nalazi i koji utječu na njezinu valorizaciju, turističku

privlačnost i mogućnosti razvoja. Ti čimbenici mogu utjecati na percepciju i doživljaj turista o destinaciji, te njihovu odluku o putovanju u tu destinaciju.

Neki od ključnih eksternih faktora turističke valorizacije su:

Prirodni faktori koji mogu utjecati na turističku valorizaciju uključuju klimatske uvjete, krajolik, geografski položaj, prirodne resurse, prirodne ljepote, floru i faunu, te okoliš i druge faktore koji su vezani uz prirodno okruženje destinacije. Primjerice, destinacije koje imaju lijepu prirodu, toplu klimu ili zanimljivu floru i faunu mogu privući veliki broj turista koji traže odmor i rekreaciju u prirodi.

Društveni faktori obuhvaćaju aspekte društva kao što su kultura, tradicija, običaji, umjetnost, arhitektura, kvaliteta usluga i infrastrukture, zdravstveni uvjeti, društvenu i kulturnu raznolikost, ugostiteljske objekte, demografske trendove, društvene vrijednosti, stilove života i druge faktore koji su vezani uz društveno okruženje destinacije a koji mogu utjecati na izbor destinacije. Na primjer, destinacije koje su popularne među mladima ili koje nude atrakcije za obitelji i djecu, mogu privući različite skupine turista.

Ekonomski faktori uključuju ekonomski razvoj, poreze, porezne olakšice, tržište rada, gospodarsku situaciju u destinaciji, turističke poticaje, cijene smještaja, hrane i pića, razinu razvijenosti turističke infrastrukture, tehnološki razvoj i druge faktore koji su vezani uz ekonomsko okruženje turističke destinacije. Destinacije koje nude raznovrsne turističke aktivnosti, kvalitetan smještaj i bogatu turističku infrastrukturu mogu privući veliki broj turista.

Politički faktori obuhvaćaju zakone i propise koji utječu na turizam, međunarodne odnose, političku stabilnost zemlje, sigurnost i regulativu, politički sustav, diplomatske međunarodne odnose i druge faktore koji su vezani uz političko okruženje u destinaciji. Razne krize mogu utjecati na sigurnost i ugled destinacije te mogu utjecati na broj posjetitelja. Turisti će radije odabrati sigurne i stabilne destinacije u kojima neće biti ugrožena njihova sigurnost ili imovina.

Kulturni faktori obuhvaćaju kulturne i povijesne znamenitosti i spomenike, muzeje, galerije, običaje, arheološke lokalitete, povijest i tradiciju destinacije poput tradicionalnih festivala i obreda. Destinacije koje imaju bogatu kulturnu baštinu, zanimljive kulturne manifestacije ili

dogadaje te turističke ture i obilaskе, mogu privući turiste koji su željni istražiti i naučiti nešto novo o destinaciji.¹⁴

Eksterni faktori turističke valorizacije uključuju elemente poput klimatskih uvjeta, političke situacije, ekonomske stabilnosti, društvenih trendova, prirodnih ljepota, kulturne baštine, sportskih i kulturnih događaja i drugih faktora koji utječu na turističku atraktivnost, konkurentnost destinacije i dojmове posjetitelja. Svi ovi faktori vrlo su važni u turističkoj industriji jer mogu utjecati na turističku valorizaciju određene turističke destinacije ili objekta i njezinu privlačnost za posjetitelje te na njihovu percepciju, doživljaj, zadovoljstvo i na konačnu odluku o putovanju u destinaciju, a također može potaknuti i razvoj turizma. Međutim, neki eksterni faktori mogu biti i prijetnje turizmu, kao što su prirodne katastrofe, politička nestabilnost, sigurnosni problemi, ekonomska kriza itd. Takvi faktori mogu smanjiti turistički promet, prihode te samu turističku privlačnost destinacije. Upravljanje tim faktorima može doprinijeti dugoročnom uspjehu destinacije, smanjenju rizika te učinkovitijem upravljanju turističkom destinacijom. Stoga, turistički menadžeri i marketinški stručnjaci moraju često analizirati ove faktore i prilagođavati svoje ponude prema njima prilikom planiranja, razvoja i promocije turističke destinacije kako bi privukli što veći broj turista, potaknuli njihovu posjetu i osigurali im najbolje moguće iskustvo u destinaciji. Neki od načina na koje se može upravljati eksternim faktorima turističke valorizacije su diversifikacija turističke ponude, promjene u marketinškoj strategiji, suradnja s drugim sektorima i zemljama te ulaganje u sigurnost i infrastrukturu. Turistička destinacija koja ima povoljno prirodno okruženje, bogatu kulturnu baštinu, razvijenu infrastrukturu, ekonomsku stabilnost i sigurnost može privući velik broj turista i osigurati održiv razvoj turizma u destinaciji.

3.3. Elementi turističke valorizacije

Turistička valorizacija predstavlja proces prepoznavanja i procjene vrijednosti turističkih resursa koji uključuju atrakcije, destinacije i turističke proizvode. Sastoji se od nekoliko elemenata koji su ključni za privlačenje turista i uspješno upravljanje turističkim resursima. Elementi turističke valorizacije su različiti faktori i aktivnosti koji čine temeljnu strukturu i resurse koji utječu na privlačnost i vrijednost turističkog proizvoda te doprinose turističkom

¹⁴ Magaš, D., Vodeb, K., Zadel, Z. (2018): „Menadžment turističke organizacije i destinacije“, Fakultet za menadžment u turizmu i ugostiteljstvu, Sveučilište u Rijeci

razvoju i privlačnosti određene turističke destinacije. Oni se mogu podijeliti na primarne i ostale elemente:

Tablica 1 Elementi turističke valorizacije

PRIMARNI ELEMENTI	OSTALI ELEMENTI
Atraktivnost resursa	Kvaliteta smještajnih kapaciteta i ostalih receptivnih objekata
Geografski položaj	Razvijenost prometne infrastrukture
Udaljenost resursa od najbliže razvijene destinacije	Kvaliteta dopunskih usluga i sadržaja

Izvor: Angelevska-Najdeska, K., Significance and influence of management in tourism and hospitality, Ohrid, Faculty of Tourism and Hospitality, Center for Scientific Research, 2005., str. 88-90

Primarni elementi turističke valorizacije su oni elementi koji su izravno povezani s atraktivnošću turističkog proizvoda i resursa određenog područja i uključuju atraktivnost prirodnih i kulturnih resursa, geografski položaj destinacije te udaljenost destinacije od najbliže razvijene turističke regije.¹⁵ Ovi elementi izravno su povezani s prirodnim i kulturnim bogatstvom područja, a ključni su za turističku valorizaciju i privlačenje turista te pružanje kvalitetne turističke ponude.

Atraktivnost turističkog resursa odnosi se na privlačnost i vrijednost koju taj resurs pruža turistima u destinaciji. To je mjera koliko je resurs jedinstven, zanimljiv i sposoban da privuče, zadrži i zadovolji želje turista. Ona može biti različita, ovisno o prirodnim, kulturno - povijesnim ili drugim karakteristikama destinacije, a temelji se na jedinstvenim karakteristikama resursa, njihovoj ljepoti, autentičnosti i potencijalu za stvaranje pozitivnog turističkog iskustva. Atraktivnost turističkog resursa ovisi o nekoliko faktora poput prirodne ljepote, kulturne i povijesne baštine, aktivnosti i atrakcija, gastronomije, prirodne i kulturne aktivnosti, sigurnosti i održivosti, infrastrukture i usluga i ostalih faktora.

Geografski položaj turističkog resursa ima važnu ulogu za njegovu turističku valorizaciju i atraktivnost i može utjecati na odluke turista o odabiru odredišta. Geografski položaj obuhvaća elemente koji mogu utjecati na privlačnost turističkog resursa kao što su fizički smještaj resursa

¹⁵ Jovičić, D., Ivanović, V. (2006): Tourism and Sustainable Development in Europe: present status and perspective, 18 Biennial International Congress, Opatija

u odnosu na druge turističke destinacije i resurse, prirodne karakteristike, klimu i pristupačnost turističkog resursa te određuje vrstu turizma koja se može razviti u određenoj destinaciji. Različiti aspekti geografskog položaja određuju dostupnost, prirodne karakteristike i mogućnosti koje destinacija nudi te može pružiti jedinstvena iskustva, mogućnosti i raznolikosti turističke ponude koje čine destinaciju atraktivnom za posjetitelje. Primjerice, ako je turistički resurs smješten na atraktivnom položaju, poput obale, planinskih lanaca, otoka ili u je u blizini prirodnih ljepota, može privući turiste koji žele uživati u određenoj prirodnoj ljepoti ili aktivnostima koje su vezane uz turističku destinaciju. Međutim, važno je napomenuti da geografski položaj može biti značajan faktor, ali sam po sebi nije dovoljan da bi turistički resurs bio atraktivan, stoga turistička valorizacija također ovisi i o drugim elementima koji također imaju važnu ulogu u turističkoj privlačnosti destinacije.

Udaljenost turističkog resursa od najbliže razvijene turističke destinacije može značajno utjecati na njegovu atraktivnost i pristupačnost za posjetitelje. Blizina razvijene destinacije i dobro razvijena prometna infrastruktura kao što su putovi, ceste, željeznice, zračne ili pomorske luke omogućuje posjetiteljima lak pristup lokacijama turističkog resursa tijekom njihovog boravka te pruža dodatne mogućnosti za aktivnosti, zabavu, kupovinu i raznolika iskustva, što može povećati njihov interes i motivaciju za posjetom turističkog resursa koji je lako dostupan i ne zahtijeva dugotrajna putovanja. Ako je turistički resurs teže dostupan ili udaljen od razvijene turističke destinacije, posjetiteljima je potrebno više vremena i troškova putovanja da do njega stignu što može smanjiti njihov interes, a sam turistički resurs je često izložen konkurenciji. Za taj resurs je izazovnije razviti potrebnu turističku infrastrukturu koja obuhvaća objekte za smještaj, trgovine, restorane, ali i komunalne usluge kao što su voda, struja, prijevoz i druge potrebne elemente te je potrebno uložiti dodatne napore u njegovu promociju i privlačnost za posjetitelje. Udaljenost resursa od najbliže razvijene turističke destinacije ne mora uvijek biti presudna i nije jedini faktor koji utječe na njegovu atraktivnost već to ovisi o specifičnostima regije, dostupnosti prijevoza, preferencijama posjetitelja i vrsti iskustva koje traže. Neki posjetitelji aktivno traže udaljenije i netaknute destinacije kako bi izbjegli gužve i doživjeli autentično iskustvo. Udaljenost resursa se mora uzeti u obzir u kontekstu cjelokupnog turističkog potencijala jer može sadržavati i pozitivne i izazovne aspekte.

Ostali elementi turističke valorizacije ili podržavajući elementi su elementi koji se izravno ne odnose na turističke resurse, a obuhvaćaju razne faktore koji doprinose i podržavaju turističku

valorizaciju i pružaju dodatne mogućnosti za razvoj turističke industrije i turističkog proizvoda. Oni se prije svega odnose na razvijenost prometne infrastrukture u destinaciji, kvalitete smještajnih i ostalih receptivnih objekata u samoj destinaciji te kvalitete dopunskih sadržaja i usluga koje nisu nužno direktno povezane s turističkim proizvodom, ali mogu produžiti boravak turista u tom području. Ostali elementi turističke valorizacije mogu biti i elementi poput klimatskih uvjeta, političkih i ekonomskih uvjeta, sigurnosti, zdravstvene skrbi i ostalih elemenata koji su važni za boravak turista.

Razvijenost prometne infrastrukture ključan je element turističke valorizacije koji pomaže u povezivanju različitih atrakcija i resursa te može biti ključna činjenica u odluci turista o odabiru odredišta. Prometna infrastruktura odnosi se na mogućnosti dolaska i odlaska turista iz turističke destinacije, kao i njihove mobilnosti unutar same destinacije. Uključuje stupanj razvijenosti cesta, željeznica, zračnih luka, pomorske mreže i drugih oblika prijevoza koji su važni za pristup turističkoj destinaciji. Kvalitetno razvijena prometna infrastruktura omogućuje većem broju turista lak pristup odredištu.

Kvaliteta smještajnih i ostalih receptivnih objekata ima važnu ulogu u turističkoj valorizaciji destinacije i pružanju udobnosti, sigurnosti i praktičnosti posjetiteljima. Odnosi se na objekte koji pružaju smještaj, poput hotela, apartmana, odmarališta, kampova kao i ostalih receptivnih objekata poput restorana, barova, trgovina i drugih objekata koji pružaju smještaj i ostale ugostiteljske usluge posjetiteljima, a koji moraju ispunjavati određene standarde i pružati kvalitetnu uslugu kako bi zadovoljili potrebe, očekivanja i stvorili pozitivan dojam turista u destinaciji.

Kvaliteta dopunskih sadržaja i usluga vrlo je važna za turističku valorizaciju destinacije. Odnosi se na kvalitetu i turističku privlačnost raznih dodatnih sadržaja turističkog proizvoda poput turističkih aktivnosti, turističkih tura i vodiča, sportskih i rekreacijskih aktivnosti na otvorenom, wellness i spa usluga, zabavnih parkova, kulturnih manifestacija, zabave, noćnog života i slično. Ovi sadržaji i usluge nadopunjuju osnovni turistički proizvod i pružaju dodatne mogućnosti turistima za ostvarivanje njihovih interesa, želja i potreba tijekom njihova boravka, doprinose njihovom cjelokupnom turističkom iskustvu te mogu biti presudni faktor u odabiru turističke destinacije.¹⁶

¹⁶ Angelevska-Najdeska, K. (2012): Valorisation and Management of the tourist resources – A Condition for Sustainable Tourism Development, Quaestus – Multidisciplinary Research Journal, Ohrid, p. 86-99

Svi ovi elementi su važni za uspješnu turističku valorizaciju, te mogu pomoći u razvoju održivog turizma i dugoročnog uspjeha turističke destinacije.

4. KULTURA I KULTURNA BAŠTINA SISAČKO – MOSLAVAČKE ŽUPANIJE

4.1. Kulturno povijesna baština

Sisačko-moslavačka županija bogata je kulturnom i povijesnom baštinom koja se proteže kroz različita razdoblja povijesti, od prapovijesti do suvremenog doba. Neki od najznačajnijih spomenika i atrakcija u županiji uključuju:

- Rimski toplički kompleks u Topuskom - kompleks rimskih kupališta i spa centra, koji datiraju iz 3. stoljeća. Danas su toplički kompleks i muzej otvoreni za posjetitelje.
- Sisak - povijesni grad na obali rijeke Save, s bogatom povijesnom i kulturnom baštinom. Grad je bio važno strateško mjesto kroz povijest, a danas posjetitelji mogu vidjeti ostatke srednjovjekovnog dvorca, stari gradski trg i katedralu Uznesenja Blažene Djevice Marije.
- Muzej Moslavine u Kutini - muzej koji čuva kulturno naslijeđe Moslavine i Sisačko-moslavačke županije, s izlošcima koji se protežu kroz različita razdoblja povijesti.
- Lonjsko polje - jedna od najvećih očuvanih močvarnih područja u Europi, koje se nalazi u Sisačko-moslavačkoj županiji. Ovo područje je dom brojnih rijetkih biljnih i životinjskih vrsta, a također je važno i kao ribolovna i lovišna zona.¹⁷

Ovo su samo neke od brojnih kulturno-povijesnih atrakcija koje se mogu pronaći u Sisačko-moslavačkoj županiji. Osim spomenutog, tu su i brojne crkve, utvrde, dvorci i druge povijesne građevine koje svjedoče o bogatoj povijesti ove regije.

Sisačko-moslavačka županija također je poznata po svojim tradicionalnim manifestacijama i festivalima. Jedan od najpoznatijih festivala u županiji je Moslavina Folklore Festival, koji se održava u lipnju u Kutini. Festival okuplja brojne folklorne skupine iz Hrvatske i inozemstva, koje predstavljaju svoje tradicionalne plesove i običaje. Tu je i "Dani braće Radić" koji se održavaju u Desnom Trebarjevu u sjećanje na dvojicu braće Radić, političare koji su se zalagali

¹⁷ Turistička zajednica Sisačko-moslavačke županije ,dostupno na <https://turizam-smz.hr/destinacije/> (18.5.2023.)

za hrvatsku samostalnost tijekom 20. stoljeća. Tijekom ovog festivala, posjetitelji mogu uživati u kulturnim, sportskim i zabavnim aktivnostima. Za ljubitelje gastronomije, županija također nudi brojne manifestacije koje promoviraju lokalnu hranu i piće. Primjerice, u studenom se održava Sajam domaće hrane i pića u Popovači, koji nudi posjetiteljima priliku da kušaju razne vrste domaćih proizvoda, poput sira, vina, meda i rakije. Uz sve to, Sisačko-moslavačka županija nudi i prekrasne prirodne znamenitosti, poput rijeke Kupe i Nacionalnog parka Lonjsko polje, te brojne druge aktivnosti poput ribolova, planinarenja, biciklizma i lova. Sve u svemu, Sisačko-moslavačka županija je prekrasno područje bogato kulturnom i prirodnom baštinom, te nudi brojne mogućnosti za turistički doživljaj koji će zadovoljiti različite interese i ukuse posjetitelja.¹⁸

4.1.1. Materijalna kulturno povijesna baština Sisačko-moslavačke županije

Materijalna kulturna baština odnosi se na fizičke objekte i materijalne predmete koje su ljudi izgradili, proizveli ili stvorili kroz povijest te koji su ostali kao svjedoci kulturnog razvoja i života ljudi na određenom području. Sisačko-moslavačka županija ima bogatu kulturnu baštinu, koja se ogleda u njezinoj povijesti, arhitekturi, umjetnosti i tradiciji. Ovo područje ima dugu i zanimljivu povijest, koja seže još u doba Ilira i Rimljana. U Sisačko-moslavačkoj županiji, postoje razni objekti i predmeti koji su ostavili dubok trag u kulturi i odražavaju bogatu povijest ovog područja, te su stoga vrlo važni za očuvanje kulturnog identiteta i kolektivnog sjećanja zajednice. Interesantni primjeri materijalne kulturne baštine u županiji su brojne crkve, samostani i kapelice koje datiraju još iz srednjeg vijeka, poput crkve sv. Roka u Sisku, crkve sv. Josipa u Popovači, župne crkve Svetog Kvirina u Velikoj Ludini, koja je izgrađena u 18. stoljeću u baroknom stilu, te župne crkve Uznesenja Blažene Djevice Marije u Kutini, koja datira iz 18. stoljeća. Te građevine predstavljaju vjerske, ali i povijesne znamenitosti, te su važne za očuvanje kulturne baštine i identiteta regije.¹⁹ Osim crkava, županija ima i bogatu tradiciju graditeljstva i arhitekture, koja se očituje u brojnim zgradama i kućama koje datiraju iz različitih povijesnih razdoblja i brojnim starim dvorcima i palačama od kojih je najznačajnija i najpoznatija Tvrđava Stari grad u Sisku, koja datira iz 16. stoljeća. Ova tvrđava je jedna od najbolje očuvanih i najposjećenijih turističkih atrakcija u županiji. Još jedna od znamenitosti koja svjedoči o bogatoj povijesti ovog područja je i Rimski most u Sisku

¹⁸ Androšić, N., Kopjar, L.(2001): „Sisačko- moslavačka županija“, Turistička zajednica Sisačko-moslavačke županije, Sisak

¹⁹ Turistička zajednica Sisačko-moslavačke županije, dostupno na <https://tzg-sisak.hr/vjerski-turizam/> (20.5.2023.)

koji je izgrađen u 3. stoljeću i jedan je od najstarijih rimskih mostova u Hrvatskoj. Županija također ima bogatu kulturnu baštinu u vidu brojnih muzeja i galerija.²⁰ Na primjer, u gradu Kutini nalaze se Galerija Krsto Hegedušić, koja je posvećena jednom od najvećih hrvatskih slikara 20. stoljeća i Muzej Moslavine, koji sadrži brojne artefakte i prikaze života i rada Moslavine kroz stoljeća. Županija također ima bogatu tradiciju pučke umjetnosti, obrta, te izrade raznih alata i oruđa koji su se koristili u poljoprivredi i drugim zanimanjima u Moslavini, području koje obuhvaća jugoistočni dio Sisačko-moslavačke županije, na kojem se tradicionalno izrađuju pletene košare i predmeti od vrbovog pruća u Popovači i vezenja u župi Uznesenja Blažene Djevice Marije u Velikoj Ludini te se njeguje tradicija izrade tradicionalne moslavačke keramike, koja se proizvodi u selu Lonjsko Polje. Kada je riječ o narodnim nošnjama, Sisačko-moslavačka županija ima bogatu tradiciju, s različitim vrstama narodnih nošnji koje se razlikuju po području. Primjerice, u Moslavini su karakteristične plave hlače i crvene marame za muškarce, dok su za žene karakteristične duge bijele haljine s puno čipke i krzna. Materijalna kulturna baština Sisačko-moslavačke županije jedinstvena je i vrijedna i obuhvaća širok spektar objekata i predmeta koji su svjedoci bogate povijesti, kulture i tradicije ovog područja, te su stoga važni za očuvanje i promociju kulturnog identiteta i turizma.²¹

4.1.2. Nematerijalna kulturno povijesna baština Sisačko- moslavačke županije

Nematerijalna kulturna baština Sisačko-moslavačke županije obuhvaća bogatu i raznoliku tradicijsku baštinu stanovnika tog područja. Ova vrsta baštine sastoji se od nematerijalnih elemenata, poput kulturne prakse, izražajnih oblika, tradicija, glazbe, plesa, običaja, izvedbenih umjetnosti, jezika i dijalekata, priča i legendi, znanja i vještina te ostalih oblika kulturnog naslijeđa koji čine živi dio identiteta zajednice i prenose se usmenom predajom, praksom i društvenim interakcijama sa generacije na generaciju, te su od iznimne važnosti za očuvanje identiteta, kulturnog bogatstva i bogate povijesti tog područja. Jedan od najznačajnijih primjera nematerijalne kulturne baštine u županiji je tradicija folklor i narodnih običaja, oni su važan dio života lokalne zajednice i održavaju se kao sjećanje na prošle generacije. Tradicionalne pjesme, plesovi i glazbeni instrumenti izraz su lokalnih običaja i kulturnog identiteta te se prenose s koljena na koljeno i često se izvode na proslavama, festivalima i manifestacijama.

²⁰ Turistička zajednica Sisačko- moslavačke županije, dostupno na <https://tzg-sisak.hr/znamenitosti/> (20.5.2023.)

²¹ Androšić, N., Kopjar, L.(2001): „Sisačko- moslavačka županija“, Turistička zajednica Sisačko-moslavačke županije, Sisak

Na području županije postoji mnogo folklornih skupina koje njeguju tradicijsko pjevanje, glazbu i plesanje, a neki od najpoznatijih festivala folkloru u Hrvatskoj održavaju se upravo u Sisačko-moslavačkoj županiji. Kroz nastupe KUD-ova (kulturno-umjetničkih društava), mladi ljudi njeguju tradicionalne običaje, plesove i pjesme, noseći prekrasne nošnje koje su specifične za to područje. Kroz svoje nastupe i izvedbe, oni oživljavaju kulturno naslijeđe i promoviraju ljepotu tradicionalne kulturne baštine te regije i omogućuju prenošenje priča i vrijednosti zajednice te očuvanje autentičnih glazbenih stilova i plesnih koraka. Jedan od poznatijih oblika pjevanja u županiji je moslavačko pjevanje, koje predstavlja poseban stil pjevanja tradicionalnih pjesama. Drugi primjeri nematerijalne kulturne baštine u županiji uključuju razne običaje i tradicije vezane uz poljoprivredu i ruralni život. Ovo područje karakterizira tradicionalna poljoprivredna praksa, kao što su uzgoj povrća, voća i žitarica, stočarstvo te proizvodnja meda, rakije i drugih domaćih proizvoda. Znanja i vještine vezane uz obradu zemlje, uzgoj stoke i pripremu tradicionalnih jela prenose se s generacije na generaciju, čuvajući tako bogatu kulturnu baštinu. Područja županije poznata su po bogatstvu domaćih specijaliteta koji se temelje na tradicionalnim receptima i lokalno dostupnim namirnicama poput moslavačke sarme, pečenih volova, kobasica, kulena, pečenica, ribljih specijaliteta, ali i slastica poput kremšnita i drugih tradicionalnih kolača koji predstavljaju središnju točku obiteljskih okupljanja, proslava i raznih manifestacija. Još jedan primjer nematerijalne kulturne baštine u županiji su priče i legende. Županija ima bogatu mitološku baštinu, a neke od poznatih priča uključuju legende o Savi, Kupi i drugim rijekama koje teku kroz područje županije, te priče o različitim mitološkim bićima kao što su vile i zmajevi. Poseban dio nematerijalne kulturne baštine u županiji čini bogata tradicija obrtničkih i umjetničkih zanata te ručnih radova. Izrada keramike, tkanje tradicionalnih tkanina, lončarstvo u selu Lonjsko Polje, koje datira još iz 18. stoljeća i koje je prepoznato kao dio svjetske kulturne baštine od strane UNESCO-a te kovački zanati samo su neki zanati u županiji koji se prenose s koljena na koljeno, a koji čuvaju autentične tehnike i stilove. Ovi obrti predstavljaju vrijedno kulturno naslijeđe i često se njeguju kroz rad lokalnih obrtnika i umjetnika, čime se održava tradicija i kreativnost. Majstori ovih zanata često su čuvari stoljetnih tehnika i vještina, stvarajući jedinstvene proizvode koji su istovremeno funkcionalni i umjetnički. Jezik i dijalekti koji se

govore u različitim područjima županije, kao i izvedbene umjetnosti poput kazališta, plesa i glazbe također su dobri primjeri nematerijalne kulturne baštine u županiji.²²

Osim toga, u županiji se održavaju i brojne manifestacije i festivali koji promiču nematerijalnu kulturnu baštinu, a neki od najpoznatijih su Lipovljanski susreti, Voloderske jeseni, kestenijada u Hrvatskoj Kostajnici, Dan europskog sela roda- Čigoč, MoslaVina, Lovrenčevo u Petrinji, Kupske noći i Lukovo u Novskoj. Razni običaji, ritualne prakse i slavlja također čine važan dio nematerijalne baštine Sisačko-moslavačke županije. Tu se ubrajaju slavlja poput svadbi, krštenja, blagdana, narodnih običaja koji obogaćuju kulturni život zajednice, vjerskih procesija, narodnih vjerovanja, tradicionalnih obreda, kao što su proslave Uskrsa, Božića, blagdana svetaca i drugih lokalnih svečanosti. Ovi običaji duboko su ukorijenjeni u povijest i kulturu ovog područja te čine važan dio identiteta zajednice. Nematerijalna kulturna baština Sisačko-moslavačke županije svjedoči o bogatoj povijesti, tradiciji i kulturnom identitetu zajednice. Ona obuhvaća širok spektar običaja, tradicija, znanja i vještina koje su dio života ljudi u ovom području, te su stoga od velike važnosti za očuvanje kulturnog identiteta i turističke atraktivnosti regije. Lokalne zajednice, udruge i organizacije često provode projekte za očuvanje, dokumentiranje i promociju ove baštine kako bi se osiguralo da se to bogato naslijeđe cijeni i prenosi u suvremenom društvu na buduće generacije. Njihove aktivnosti pridonose očuvanju bogatstva tradicije, jačanju lokalnog identiteta, poticanju svijesti o važnosti kulturnog naslijeđa, promicanju kulturne raznolikosti te stvaranju veze između prošlosti, sadašnjosti i budućnosti.²³

²² Androšić, N., Kopjar, L.(2001): „Sisačko- moslavačka županija“, Turistička zajednica Sisačko-moslavačke županije, Sisak

²³ Turistička zajednica Sisačko-moslavačke županije, 2022. Dostupno na: <https://turizam-smz.hr/en/destinations/> (20.6.2023.)

Slika 1 Kulturno umjetničko društvo "Sveti Florijan" Poljana Lekenička

Izvor: Smotra folkloru umirovljenika u Glini <https://www.smz.hr/aktualno/8796-smotra-folkloru-umirovljenika-u-glini> (21.6.2023.)

4.1.2.1. Izrada veza Pukan'ca

Pukan'ca, lokalni naziv za bijeli vez na muškim hlačama narodne nošnje župe Čuntić, je posebno vrijedan zbog svoje tradicije i metoda izrade. Ona je službeno priznata kao nematerijalno kulturno dobro u Republici Hrvatskoj, s ciljem očuvanja ove vještine i njenog prenošenja s generacije na generaciju. Iako se mnogo govori o Pukan'ci i njenoj kulturnoj važnosti u Čuntiću, ima malo pisanih zapisa o njoj. Nema informacija o njenim počecima ili o tome kako je dobila svoje ime.

U samom Čuntiću, tehnika izrade Pukan'ce je dugo bila zaboravljena, ali je uspješno revitalizirana na temelju originalnih nošnji iz početka 20. stoljeća. Vrijednost ove tehnike u izradi narodnih nošnji naglašava potrebu da se očuva ovaj mali, ali dragocjeni dio kulturne baštine. Za članove KUD-a "Čuntićanka", Pukan'ca predstavlja simbol njihovog kraja i njihove župe.

Izrada Pukan'ce koristi tehniku bijelog veza, koja uključuje izvlačenje niti osnove i potke te opletanje bijelom pamučnom niti kako bi se stvorili ukrasni šupljikavi motivi. Ovi vezeni ukrasi mogu varirati od jednostavnih do vrlo složenih. Obično se nalaze kao ukrasni rubovi na prsima košulja, na rubovima rukava, nogavica ili ženskih rubaca. No, ono što čini narodnu nošnju župe Čuntić posebnom su njeni karakteristični elementi - jednostavnost, bjelina i sitno nabiranje rukava ženskih košulja. No, posebna pažnja se posvećuje i izradi ukrasa na muškim

hlačama, što se prepoznaje kao osobitost ove nošnje i kao vrijednost koju njeguju stanovnici Čuntića.²⁴

Slika 2 Vez pukan'ca

Izvor: Promocija upisa Umijeća izrade veza pukan'ca u Registar kulturnih dobara Republike Hrvatske <https://min-kulture.gov.hr/vijesti-8/promocija-upisa-umijeca-izrade-veza-pukan-ca-u-registar-kulturnih-dobara-republike-hrvatske/21716> (22.6.2023.)

4.1.2.2. *Katedralni pjevački zbor „Sveta Cecilija“*

Od davnina se u crkvama za vrijeme služenja svetih misa lijepo pjevalo. Tako je bilo i u župi Uzvišenja svetog Križa u Sisku. Ondje već skoro punih 100 godina djeluje mješoviti pjevački zbor „Sveta Cecilija“. U svom dugogodišnjem djelovanju značajnu ulogu u radu zbora dali su kapelan Matija pl. Ivšić, te časne sestre Milosrdnice, kao orguljašice i voditeljice. Njihov zbor je pored pjevanja na misnim slavljinama sudjelovao u obilježavanjima važnijih događaja u Sisku, a često se pojavljivao i kao organizator nekih kulturnih događanja. Manja stagnacija u radu zbora bila je u ratnim i poratnim godinama drugog svjetskog rata. Pedesetih i šezdesetih godina prošlog stoljeća postignut je značajniji zamah u njegovom radu kada dolazi do veće generacijske smjene pjevača i uključivanja srednjoškolske mladeži u rad zbora. Danas zbor broji oko 25 članova. Oživljavanjem Sisačke biskupije potaknut je aktivniji rad pjevačkog zbora. Novoizabrani sisački biskup dr. Vlado Košić i tadašnji župnik Antun Sente formirali su novi biskupijski zbor, a njegovu osnovu čine članovi župnog zbora „Sveta Cecilija“, zajedno sa svojom voditeljicom i orguljašicom. Činjenica da Sisak ima novu biskupiju izazvala je veliku radost i dalo novu snagu za još kvalitetniji rad. Danas zbor gotovo sve skladbe poznatih autora crkvene glazbe izvodi višeglasno, uglavnom četveroglasno. Svojom kvalitetom pjevanja dostojno predstavlja svoju župu, biskupiju i grad. Skoro sva liturgijska slavlja, ali i obilježavanja svih važnijih crkvenih blagdana ne mogu proći bez njihove animacije. Pored toga, zbor nastupa i u drugim župama i biskupijama. Nedostatak u radu zbora je što sve teže

²⁴ Hrvatska katolička mreža, dostupno na <https://hkm.hr/oznake/pukanca/> (21.6.2023.)

animira mlađe članove. Stariji članovi daju dobar primjer kako je sudjelovanje u radu zbora velika čast i zadovoljstvo, bez obzira na dosta velike obaveze, pa ponekad čak i žrtvu.²⁵

Slika 3 Katedralni pjevački zbor „Sveta Cecilija“

Izvor: Katedralni pjevački zbor „Sv. Cecilija“, <https://www.svetikrizsisak.hr/i/155/zborovi/katedralni-pjevacki-zbor-sv-cecilija/> (24.6.2023.)

5. TURISTIČKE ZNAMENITOSTI SISAČKO-MOSLAVAČKE ŽUPANIJE

Sisačko-moslavačka županija je po površini među najvećima na prostoru Republike Hrvatske. tako velik prostor ima i određene prednosti, a one se mogu primijetiti na demografskom, kulturološkom i geografskom planu. Županija je poznata po svojim kulturnim i prirodnim znamenitostima koje privlače turiste iz cijelog svijeta. Brojne su znamenitosti po kojima je prepoznatljiva ova županija, a jedna od najznačajnijih turističkih atrakcija u županiji je utvrda Stari grad koja se nalazi u Sisku i datira iz 16. stoljeća. Ova impresivna utvrda sagrađena je na ušću rijeke Kupe u Savu i bila je važna utvrda tijekom povijesnih sukoba. Danas je tvrđava pretvorena u muzej koji posjetiteljima pruža uvid u povijest ovog područja i prekrasan pogled na okolicu. U blizini tvrđave nalazi se i Katedrala Uznesenja Blažene Djevice Marije, koja je izgrađena u gotičkom stilu tijekom 13. stoljeća. Također, u Topuskom se nalazi popularni termalni kompleks koji se sastoji od nekoliko bazena s ljekovitom termalnom vodom. Još jedna turistička atrakcija u Sisačko-moslavačkoj županiji je Park prirode Lonjsko polje. Ovaj jedinstveni park prostire se na gotovo 50 tisuća hektara i predstavlja jedno od posljednjih očuvanih područja poplavnih šuma u Europi zaštićen kroz Naturu 2000. Posjetitelji mogu istraživati ovaj prekrasan krajolik pješice, biciklom ili kanuom, te upoznati bogatu faunu i floru ovog područja. Trenutno je preko 50% područja županije u zaštićenom području. Središnjim i jugoistočnim dijelom prostire se Posavina, Lonjsko polje te zaštićeni krajobraz Odransko polje.

²⁵ Katedralna Župa Uzvišenja Svetog Križa Sisak, dostupno na <https://svetikrizsisak.hr/i/155/zborovi/katedralni-pjevacki-zbor-sv-cecilija/> (24.6.2023.)

To je ujedno i zaštićeno stanište ptica i životinja. Prema istoku i sjeveroistoku protežu se brežuljci Moslavine, a u sjevernom dijelu Vukomeričke gorice. U Kutini se nalazi Muzej Moslavine, koji je posvećen kulturnoj i etnološkoj baštini ovog područja. Muzej posjeduje zbirke tradicionalne odjeće, alata, namještaja i drugih predmeta koji govore o životu i radu ljudi na ovom području kroz povijest. Sjeverozapadno je Pokuplje, odnosno dolina uz rijeku Kupu. Na zapadu je bregovit kraj uz rijeku Glinu u kojem se izmjenjuje šumsko područje s poljoprivrednim zemljištem oko naselja, a na samom zapadu uzdiže se 512 metara visoki Veliki Petrovac na Petrovoj gori. Južno od Petrinje pa sve do granice sa Bosnom i Hercegovinom brežuljkastim reljefom teku rijeke Sunja i Petrinjčica, a na samom jugu smjestila se Zrinska gora. Ona je tipično kontinentalno nisko gorje rijetke naseljenosti, ali vrlo gustih šuma koje čine stanište raznih vrsta životinja.²⁶ Ovo su samo neke od turističkih znamenitosti koje se mogu posjetiti u Sisačko-moslavačkoj županiji. Osim ovih, tu su još mnoga druga mjesta i znamenitosti koje posjetiteljima mogu pružiti nezaboravno iskustvo i doživljaj ovog prekrasnog kraja Hrvatske.²⁷

Regionalni park Moslavačka gora nalazi se u središnjoj Hrvatskoj na granici Bjelovarsko-bilogorske i Sisačko-moslavačke županije. Ona spada u staro ulegnuto gromadno gorje nastalo u paleozoiku. Bogata je rudama od kojih su najpoznatiji granit, te nafta i plin. Površina moslavačke gore je oko 1350 km², a njeni najviši vrhovi su Humka (489 m) Vis (444 m), Kaluđerov grob (437 m) i Mjesec (354 m). moslavačka gora obrasla je gustim šumama bukve, hrasta kitnjaka, graba, kestena, johe i breze. Na nižim predjelima prostiru se brojni voćnjaci i vinogradi. Na prostoru moslavačke gore nalaze se i brojni kamenolomi, rudnici, ali su danas mnogi od njih zatvoreni. U nekima od njih pronađeni su i fosilni ostaci praslona i nosoroga. Od rijetkih i ugroženih biljnih vrsta ovdje rastu zvjezdasti šaš i mirisavi dvolist. Od rijetkih ugroženih životinjskih vrsta ovdje žive riba bijeli klen, pjegavi daždevnjak, smeđa šumska žaba i žuti mukač. Moslavačka gora također je poznata po ostacima starih utvrda, od kojih je najpoznatija Garić- grad, kojeg je sagradio ban Stjepan Šubić. Značajni krajobrazi i prirodne ljepote doprinijeli su da moslavačka gora postane zaštićeno područje i to u kategoriji regionalnog parka. Bogatu kulturno-povijesnu baštinu Moslavine možemo podijeliti na : zaštićenu nepokretnu kulturno-povijesnu baštinu (materijalnu), zaštićenu pokretnu kulturno – povijesnu baštinu (materijalnu) i zaštićenu nematerijalnu kulturno-povijesnu baštinu. Na

²⁶ Bučar, M. (2010): "Zrinska gora : regionalni park prirode", Matica hrvatska, Sisak, str. 34-41

²⁷ Turistička zajednica Sisačko-moslavačke županije, 2022. Dostupno na: <https://turizam-smz.hr/en/destinations/> (24.6.2023.)

prostoru Moslavine nalazi se 136 objekata zaštićene nepokretne kulturno-povijesne baštine i to:²⁸

- 7 objekata u ruralno – urbanoj cjelini u gradovima, selima i naseljima
- 38 objekata kao spomenika graditeljstva
- 13 spomeničkih kompleksa vezanih za povijesne događaje i osobe
- 53 arheološka lokaliteta na kojima su razna nalazišta i arheološke zone
- 2 objekta sa etnološkim i toponimskim sadržajem
- 3 objekta koji sadrže povijesno karakteristične strukture koji svjedoče o čovjekovoj nazočnosti u prostoru

Zaštićena pokretna kulturno-povijesna baština u materijalnom obliku obuhvaća ukupno 12.669 predmeta. Ovi predmeti su raspoređeni na nekoliko kategorija: Muzeji, galerije i privatne kolekcije čuvaju 9.154 predmeta, dok se u crkvama nalazi 15 predmeta. Također, arheološki nalazi čine 682 predmeta, dok antologijska djela likovnih umjetnosti i dizajna broje 2.443 predmeta. Etnografski predmeti čine manju skupinu sa 90 predmeta.

Pored toga, dokumentacija o kulturnim dobrima obuhvaća 3.407 predmeta, dok se 254 uporabna predmeta ističu kao značajna svjedočanstva o napretku u znanosti i tehnologiji. Što se tiče zaštićene pokretne kulturno-povijesne nematerijalne baštine, tu je ukupno 17 predmeta. Od tih 17, 11 predmeta odnosi se na folklorne elemente u području glazbe, plesa, priča, igara, obreda, običaja i drugih tradicionalnih pučkih vrijednosti, dok preostalih 6 predmeta pripada tradicijskim umijećima i obrtima.²⁹

Hrvatska Kostajnica se nalazi na jugoistočnom rubu Sisačko-moslavačke županije, blizu granice s Bosnom i Hercegovinom. Tijekom svoje bogate povijesti, ovaj grad je često igrao ulogu u očuvanju hrvatskog identiteta. Smješten je uz padine Zrinske gore i izgrađen je na otoku usred rijeke Une. Ime Kostajnica potječe od riječi "kostan" ili "kostanj," što se odnosi na

²⁸ Popis pojedinačnih nepokretnih kulturnih dobara na području Sisačko-moslavačke županije <https://min-kulture.gov.hr/istaknute-teme-12/obavijesti-vezane-uz-potrese-19796/podrucje-sisacko-moslavacke-zupanije/popis-pojedinacnih-nepokretnih-kulturnih-dobara-na-podrucju-sisacko-moslavacke-zupanije/20404> (24.06.2023.)

²⁹ Leksikografski zavod Miroslava Krlež, dostupno na <https://www.enciklopedija.hr/natuknica.aspx?id=42068> (25.6.2023.)

pitome kestene. Prvi put se spominje u povijesnim dokumentima 1240. godine u vezi s kupnjom zemljišta.

U srednjem vijeku, Kostajnica je bila posjed, kaštel, i naselje te je bila središte sajmovi, poreza i brodarine. Središnju točku naselja činio je stari grad Kostajnica, smješten na otoku usred rijeke Une i zaštićen od strane rijeke i njezinog pritoka Unčice. Nedaleko od starog grada, na lijevoj obali Une, razvijalo se podgrađe, koje je bilo ograđeno palisadama i smješteno uz franjevački samostan iz 13. i 14. stoljeća.

U razdoblju od 1556. do 1688. godine, grad je bio pod turskom vlašću i postao je važno vojno uporište. Unatoč tome, Kostajnica je tijekom 17. stoljeća zadržala svoju srednjovjekovnu ulogu te razvijala upravne, trgovačke i prometne funkcije. Kroz grad je prolazila važna cesta koja je povezivala Istanbul i Trst.

Stari Zrinski grad je utvrda koja je postala simbol Hrvatske Kostajnice i proslavila se u ratovima protiv Turaka. Nalazi se svega 100 metara od granice s Bosnom i Hercegovinom. Poznati vlasnici ovog grada bili su Frankopani i Zrinski.

Kostajnica također obiluje sakralnim objektima, uključujući crkvu sv. Antuna Padovanskog iz 18. stoljeća. Grad je bio sjedište župe i spominje se još u 14. stoljeću, s župnom crkvom sv. Mihaela koja je nažalost uništena tijekom turskih ratova.

Omiljeno prirodno izletišta u Kostajnici je park-šuma Djed, koji je naslijeđe poznatog hrvatskog pedagoga Davorina Trstenjaka, koji je pošumio to područje početkom 20. stoljeća. Na vrhu izletišta nalaze se temelji utvrde čija izgradnja je započela u 18. stoljeću, ali nikada nije završena. Grad Kostajnica također se ponosi bogatim izvorima pitke vode, što je vidljivo po brojnim izvorima koji su nekad bili od velike važnosti za stanovnike grada.³⁰

³⁰ Turistička zajednica Hrvatske Kostajnice, dostupno na <https://hrvatska-kostajnica.hr/o-gradu/povijest/povijesni-i-prostorni-razvoj/> (26.6.2023.)

Slika 4 Stari grad Hrvatska Kostajnica

Izvor: Hrvatska Kostajnica, <https://www.putovnica.net/odredista/hrvatska/hrvatska-kostajnica> (26.6.2023)

Grad Petrinja, smješten u središnjem dijelu Sisačko-moslavačke županije, ima dugu povijest kao važno gospodarsko, prosvjetno i kulturno središte ovog područja. Prema povjesničkim istraživanjima, grad datira još iz vremena opadanja Rimskog Carstva. Naziv Petrinja vjerojatno potječe od latinske verzije grčke riječi "petrus," što znači kamen, ili od crkve sv. Petra koja je postojala u tom području još iz vremena Sisačke biskupije.

Petrinja je živahan grad s mnogim kulturnim, vjerskim, sportskim, zabavnim i gospodarskim događanjima, što daje dojam dinamičnog grada s veselim stanovnicima. Prošlost Petrinje, kao i cijele Banovine, ostavila je brojne tragove u obliku spomenika i kulturne baštine. Posebno se ističe crkvena arhitektura kao važan kulturno-povijesni i umjetnički element. Stara gradska jezgra obiluje imponantnim građevinama iz kasnog baroka i klasicizma.

Tijekom francuske okupacije u 19. stoljeću, na rubu trga zasađen je drvored lipa, stvarajući tako park poznat kao Strossmayerovo šetalište, koje je danas proglašeno spomenikom vrtno arhitekture. Ovaj park je bogat raznovrsnim ukrasnim drvećem, uključujući srebrnolisti javor, ginko biloba i velike lipe, koje su popularno nazvane "ilirke" jer su zasađene tijekom Napoleonove Ilirije.

U samom središtu grada stoji spomenik Stjepana Radića, koji je bio oštećen tijekom Domovinskog rata, no kasnije je obnovljen i vraćen na svoje prvobitno mjesto. Grad Petrinja također ima galeriju "Krstu Hegedušić," gdje se mogu vidjeti brojna umjetnička djela.

Ponos grada je gradska limena glazba, koja datira još iz 1808. godine. U blizini Petrinje nalaze se i brojni stari gradovi koji svjedoče o bogatoj prošlosti ovog područja, uključujući Staru

Petrinju na brdu Gradina blizu sela Jabukovac, Klinac grad (mali renesansni kaštel južno od Petrinje), Pecki grad (četvrtasta obrambena kula) i Čuntić grad.³¹

Na području mjesta Velika Ludina, postojeći su povijesni spomenici važni za istaknuti. Jedan od njih je stara utvrda Košutgrad, iako je danas u prilično lošem stanju. Srednjovjekovna građevina Jelengrad nešto je bolje očuvana, dok su ostaci franjevačkog samostana u Podgrađu također prisutni.³² Što se tiče sakralnih objekata, crkva svete Marije se spominje, no ostali su sačuvani samo njeni temelji.

Povijest općine Popovača seže unatrag vrlo daleko, čak prije 18 milijuna godina, što potvrđuju paleontološki ostaci biljnog i životinjskog svijeta pronađeni u Gornjoj Jelenskoj. Prvi tragovi ljudskog naseljavanja na ovim prostorima pronađeni su u arheološkim iskopinama koje obuhvaćaju različite povijesne periode, od prapovijesti do današnjih dana.

Blizina antičkog grada Siscije pridonijela je razvoju naselja na ovom području, a duž ceste koja povezuje gradove Sisak i Kutinu nalazi se značajan kompleks rimskih vila. Također, u Osekovu se nalazi bogat arheološki materijal koji svjedoči o prisutnosti Rimskog Carstva. Tragovi rimske arheologije mogu se pronaći i na drugim mjestima, kao što su Voloder i Donja Gračanica.

Na lokalitetu Voloderski Bregi u Voloderu, tijekom proširenja vinogradskog kompleksa, otkriveni su tragovi naselja iz doba zemunike. Smještaj tog naselja ukazuje na gusto naseljen prostor tijekom kasnog neolitika (mlađeg kamenog doba) i eneolitika (bakrenog doba). Pronađeni arheološki materijal sugerira da je naselje u Voloderskim Bregima pripadalo Lasinjskoj kulturi.³³

5.1. Turistička valorizacija kulturne baštine

Turistička valorizacija kulturne baštine predstavlja proces prepoznavanja, istraživanja, interpretacije i promocije kulturnog naslijeđa kao turističke atrakcije. Cilj turističke valorizacije kulturne baštine je proučavanje i očuvanje kulturne baštine i razvoj novih turističkih proizvoda koji se baziraju na kulturnoj baštini i koji povećavaju turističku

³¹ Turistička zajednica grada Petrinje, dostupno na <https://petrinja.hr/povijest-grada/> (27.6.2023.)

³² Kos, S., Pisk, S. (2013): "Moslavačke srednjovjekovne utvrde kroz povijest i legende", Povijesna udruga Moslavina, str 10-13

³³ Službene stranice općine Velika Ludina, dostupno na <https://www.opcina-vludina.hr/o-velikoj-ludini/povijest> (28.6.2023.)

privlačnost određenog područja. Proces turističke valorizacije kulturne baštine uključuje niz postupaka. Prvo se identificira kulturna baština koja može biti turistički atraktivna, zatim se provodi arheološko istraživanje i analiza kulturne baštine koje uključuje arheološka iskopavanja, analizu pisane i usmene povijesti i druge oblike istraživanja. Nakon toga slijedi interpretacija kulturne baštine kako bi se stvorila priča koja će biti zanimljiva turistima i potaknuti ih da posjete destinaciju. To provodi putem različitih medija poput web stranica, društvenih mreža, interpretacijom turističkih vodiča i publikacijama. Slijedi izrada turističkih proizvoda koji se temelje na kulturnoj baštini koja može biti važan motiv za privlačenje i putovanje turista. Turistička valorizacija kulturne baštine može pomoći u očuvanju i promociji kulturnog naslijeđa nekog područja i stvaranju novih poslovnih prilika za lokalno stanovništvo i poboljšavati kvalitetu turističke ponude. Ovi proizvodi uključuju turističke ture, obilaskе muzeja, izložbi, arheoloških nalazišta, posjete kulturnim spomenicima, radionice na kojima se podučavaju tradicionalni zanati ili pripremaju tradicionalna gastronomska jela i turističke manifestacije poput folklornih festivala. Sve te aktivnosti prilagođene su potrebama i interesima turista koji su zainteresirani za kulturni turizam, kako bi se postigla najveća privlačnost kulturne baštine. Turistička valorizacija kulturne baštine ključna je za očuvanje i promociju kulturnog naslijeđa, a korisna je i za sve uključene strane - turiste, lokalno stanovništvo i društvo u cjelini - ako se provodi uravnoteženo, s ciljem očuvanja i zaštite autentičnost kulturnog naslijeđa te stvaranja kvalitetne turističke ponude.³⁴

Prema istraživanjima, glavni razlog zbog kojeg ljudi putuju u središnju Hrvatsku je odmor, što vrijedi za gotovo 80% turista. Glavni motiv za njihov dolazak je ljepota prirode i njezina raznolikost. Značajno je napomenuti da veliki broj turista koji dolaze u Hrvatsku posjećuju tu destinaciju po prvi puta.

Što se tiče obrazovanja, većina tih turista ima visoko obrazovanje, a često su samci ili parovi, dok obitelji čine samo oko 20% ukupnog broja gostiju. Većina njih dolazi automobilom i obično boravi od 1 do 3 dana.

Važno je napomenuti da je veći broj turista motiviran za posjet zaštićenim područjima, dok je manji broj njih zainteresiran za planinarenje ili pješaćenje kao aktivnost tijekom boravka.³⁵

³⁴ Jelinčić, D. A. (2008): „Abeceda kulturnog turizma“, Meandarmedia, Zagreb

³⁵ Marušić, Z., Čorak, S., Ivandić, N., Beroš, I., Ambrušec, M. (2020): „Stavovi potrošnje turista u Hrvatskoj TOMAS Hrvatska 2019“, Institut za turizam, Zagreb, str 253

Svako kulturno dobro dobiva svrhu i značaj kada privuče svoju publiku. U praksi se pokazalo da je najefikasniji način očuvanja i brige o kulturnoj baštini njezina ekonomska valorizacija putem turizma. Ovo omogućava kulturnoj baštini da ostvari ekonomsku održivost i zaštitu. Iz tog razloga možemo zaključiti da kulturna baština uvelike ovisi o financijskim sredstvima. Često se događa da ta sredstva nisu dostatna, pa kulturne institucije moraju tražiti alternative i druge izvore financiranja. Brojni primjeri dokazuju da kulturna baština može biti izuzetno profitabilna, posebno kada se poveže s turističkim sektorom. Tada ona postaje aktivni sudionik u vlastitom financiranju i doprinosi ekonomskom razvoju lokalne zajednice.

Prije tridesetak godina, valorizacijom kulturne baštine bavio se manji broj stručnjaka, uglavnom arheolozi i povjesničari umjetnosti, koji su određivali njezinu vrijednost i način zaštite. Danas je situacija znatno drugačija, s mnogo više ljudi uključenih u valorizaciju kulturne baštine. Ne postoji jedinstveni set kriterija za valorizaciju kulturne baštine, već su ti kriteriji često individualni.

Predloženi kriteriji za ocjenjivanje vrijednosti kulturne baštine mogu poslužiti kao važan faktor u njezinoj turističko-geografskoj valorizaciji. Kvalitetna i dobro prezentirana turistička valorizacija potiče i unapređuje zaštitu i očuvanje kulturne baštine, obogaćuje turističku ponudu, promovira baštinu kao karakteristično obilježje nekog područja, te ju pretvara u turistički proizvod koji generira prihod.

Kada govorimo o turističkoj valorizaciji, mislimo na procjenu kvalitete i kvantitete svih resursa, kao i ostalih elemenata turističkog potencijala. Cilj valorizacije je procijeniti njihovu apsolutnu vrijednost u usporedbi s drugim resursima. To se odnosi i na turističku valorizaciju događanja i manifestacija.

Svjetska turistička organizacija WTO razlikuje dvije ključne kategorije kriterija za turističku valorizaciju: interne i eksterne faktore. Interni faktori uključuju stupanj iskorištenosti turističkih resursa, uključujući urbanizaciju, infrastrukturu, opremu i turističke usluge. Eksterni faktori obuhvaćaju elemente koji mogu utjecati na turistička kretanja usmjerena prema turističkim resursima, poput dostupnosti, specifičnosti, blizine izvora turističke potražnje i značaja samih resursa.³⁶

³⁶ Jelinčić, D. A. (2008): „Abeceda kulturnog turizma“, Meandarmedia, Zagreb

Valorizacija nije potpuna, objektivna, a ni svrsishodna ako nije izvršena i prije i poslije održavanja manifestacije. Nakon toga potrebno je dobivene rezultate usporediti te onda vidjeti pravu sliku vrijednosti manifestacije. Kolika je vrijednost neke manifestacije saznat ćemo ako se dobiveni rezultati uklapaju u okvirne kriterije koji se primjenjuju u analizama valorizacije, a oni se uglavnom odnose na financijski plan, ljudske resurse, kapacitete, medije, programske, lokacijske, iskustvene i faktore menadžmenta.

Svi navedeni kriteriji se detaljno raščlanjuju i prije i poslije održavanja određenog događanja, a njihovi rezultati se prikazuju kao očekivani i ostvareni. Ovakav postupak je vrlo opsežan, ali koristan. Kriteriji na koje trebamo obratiti pažnju prije održavanja manifestacija bili bi:³⁷

- Mogućnosti uspjeha i potencijalni rizici
- Kompatibilnost s postojećim vrijednostima i njihova održivost
- Period održavanja
- Financijske potrebe
- Potencijalni sponzori
- Očekivana razina vanjske podrške
- Kadrovski potencijal
- Pogodnosti destinacije
- Imidž destinacije
- Pogodnosti za domaće sudionike
- Ekološki utjecaj
- Predviđeni broj sudionika, posjetitelja i predstavnika medija
- Ekonomski utjecaji i efekti
- Utjecaj medija
- Mogućnosti za razvoj infrastrukture
- Povezanost sa drugim događajima

Kriteriji evaluacije nakon održavanja manifestacija su:³⁸

- Financijski rezultati

³⁷ Magaš, D., Vodeb, K., Zadel, Z. (2018): „Menadžment turističke organizacije i destinacije“, Fakultet za menadžment u turizmu i ugostiteljstvu, Sveučilište u Rijeci

³⁸ Magaš, D., Vodeb, K., Zadel, Z. (2018): „Menadžment turističke organizacije i destinacije“, Fakultet za menadžment u turizmu i ugostiteljstvu, Sveučilište u Rijeci

- Ekonomski efekti
- Broj sudionika
- Iskorištenost kapaciteta
- Prosječna potrošnja po gostu i analiza cijena
- Efekti medijske pokrivenosti
- Stav lokalne zajednice i društva u cjelini
- Zadovoljstvo sponzora
- Kreativnost organizatora
- Ekološki utjecaji
- Socio-kulturni utjecaji na domaće stanovništvo
- Korištenje novoizgrađene infrastrukture u budućnosti
- Analiza svih problema i sugestija

Ovdje je još važno uključiti i turističke aspekte, odnosno utjecaje atraktivnih prirodnih i antropogenih vrijednosti na manifestaciju. Za razliku od gore navedenih kriterija, za njih se ne može dati opća ocjena iako oni bitno utječu na to hoće li neka manifestacija postati i turistički atraktivna.

5.2. Kulturno turističke atrakcije

Sisačko-moslavačka županija je dio ekološke mreže koja obuhvaća zaštićena područja s ogromnim potencijalom za razvoj održivog turizma. Osim ekološke mreže, ova županija obiluje prirodnim resursima, uključujući krajolike prepune rijeka i potoka, prostrane pašnjake te šume i brdski tereni s različitim vrstama drveća kao što su kesten, bukva, grab, hrast i mnoge druge. Prema studiji o upravljanju kvalitetom u turizmu, turistički resursi Sisačko-moslavačke županije mogu se podijeliti na sljedeće kategorije:³⁹

1. Prirodna baština - ovo uključuje atrakcije prirodne baštine poput planina, rijeka, močvarnih područja i drugih prirodnih okoliša.
2. Kulturno-povijesna baština - ovo obuhvaća antropogene atrakcije koje se većinom odnose na kulturno-povijesnu baštinu, kao što su sakralni objekti, dvorci, muzeji i kulturno-povijesni spomenici.

³⁹ Studija za upravljanje kvalitetom u turizmu, obrada: Regionalni koordinator Sisačko- moslavačke županije, dostupno na https://www.smz.hr/images/stories/poljoprivreda/2022/Provedbeni_program_razvoja_turizma_SMZ_2022-2025.pdf (28.6.2023.)

3. Specifične atrakcije - ove atrakcije su usmjerene na specifične segmente turističke potražnje i uključuju različite vrste manifestacija te pripadajuće elemente turističke infrastrukture, kao što su uređena kupališta, lovišta ili biciklističke staze.

Sisačko-moslavačka županija ima bogatu kulturnu baštinu koja se očituje u njezinim brojnim kulturno-turističkim atrakcijama. Evo nekih od njih:⁴⁰

1. Sisačka tvrđava - Sisačka tvrđava jedna je od najvažnijih kulturno-turističkih atrakcija u županiji. Izgrađena u 16. stoljeću, bila je važna utvrda u povijesnim sukobima. Danas je pretvorena u muzej koji posjetiteljima nudi uvid u povijest ovog područja.
2. Muzej Moslavine - Muzej Moslavine smješten je u Kutini i posvećen je kulturnoj i etnografskoj baštini ovog područja. Muzej posjeduje bogate zbirke tradicionalne odjeće, alata, namještaja i drugih predmeta koji govore o životu i radu ljudi na ovom području kroz povijest.
3. Gotički portal i park Opatovina u Topuskom – jedan od najstarijih spomenika na prostoru županije i svojevrsni simbol Topuskog
4. Gradski muzej Sisak - Gradski muzej Sisak važna je kulturna institucija smještena u povijesnom gradu Sisku. Muzej prema klasifikaciji pripada muzejima općeg tipa i važna je kulturna ustanova koja čuva i promiče bogatu povijest Siska i okolice te predstavlja glavno središte za prikupljanje, istraživanje i izlaganje kulturnog i povijesnog naslijeđa.
5. Katedrala Uznesenja Blažene Djevice Marije - Katedrala u Sisku izgrađena je u gotičkom stilu tijekom 13. stoljeća. Impresivna katedrala jedna je od najvažnijih kulturnih spomenika u gradu Sisku.

5.2.1. Stari grad Sisak

Tvrđavu je u 16. stoljeću na svom posjedu dao sagraditi zagrebački Kaptol. Do danas je sačuvana u relativno dobrom stanju i uz povremena obnavljanja je u funkciji. Izgrađena je između 1544. i 1550. godine, a služila je za obranu kaptolskih pokupskih posjeda, ali i općenito hrvatskog teritorija od turskih napada. Građevinske radove prilikom izgradnje

⁴⁰ Androšić, N., Kopjar, L.(2001): „Sisačko- moslavačka županija“, Turistička zajednica Sisačko-moslavačke županije, Sisak

tvrđave vodio je milanski majstor Petar de Mediolanus, a tesarske tesar Martin iz Zagreba. Troškove cjelokupne izgradnje snosio je zagrebački Kaptol. U nju je bila smještena vojna posada koja je također bila pod njegovim zapovjedništvom, dok vojska pod kraljevim zapovjedništvom u nju nije imala pristup. Turci su imali nekoliko bezuspješnih vojnih pohoda na sisačko područje. Najznačajniji vojni pohod dogodio se 22. lipnja 1593 godine. Tada je turski beglerbeg Hasan-paša Predojević krenuo na sisačku utvrdu sa 12.000 ljudi. Došlo je do velike bitke u kojoj su hrvatsko – slovensko – austrijske snage porazile osmanske trupe, a sam Hasan-paša je izgubio život. Danas je sisačka tvrđava spomenik najviše kategorije i predstavlja kulturno dobro nacionalnog značaja. Ona je jedan od rijetkih skoro potpuno očuvanih primjera arhitekture iz vremena hrvatsko – turskih ratova. Njegove prostorije u današnje vrijeme služe za smještaj muzejske građe gradskog muzeja Sisak. Ondje se mogu pronaći zbirke i odjeli od arheoloških, etnografskih, pa do kulturno – povijesnih, numizmatičkih i galerijskih. Stari grad Sisak spomenik je nulte kategorije koji ima dugu i bogatu povijest te iznimno važnu ulogu u povijesti Hrvatske. On privlači sve koji posjete ovaj grad i doprinosi očuvanju kulturne baštine ovog važnog povijesnog grada. Utvrda je otvorena za javnost samo dio godine, a osim stalnog postava koji je vezan za bitku, ima i prostor u kojem se redovno postavljaju različite izložbe, a služi i kao kulisa za ljetne manifestacije. Turističke agencije često organiziraju grupne posjete utvrdi Stari grad Sisak koje se zasnivaju na predavanjima kustosa kako bi posjetiteljima pružile bolji uvid u njegovu povijest i značaj. Tijekom ovih posjeta, vodiči objašnjavaju povijesne događaje, kulturnu baštinu i zanimljivosti utvrde. Na kvalitetu njihovog vođenja i odnosa prema klijentima svjedoče dobre recenzije i velika preporučenost od strane posjetitelja. Cijena stručnog vođenja za organizirane posjete iznosi 100,00 kn po grupi koju može sačinjavati najviše 25 osoba unutar radnog vremena, a nakon radnog vremena 150,00 kn. Ako posjetitelja ima više od predviđenog broja za grupu, bit će podijeljeni na onoliko grupa za koliko postoji stručnih voditelja. Grupne posjete potrebno je prethodno najaviti, a ako najavljena grupa ne dođe i pri tome se ne odjavi najmanje 1 dan prije predviđenog vodstva, ono će se naplatiti bez obzira na neizvršenu uslugu. Kako utvrdu nije moguće posjetiti tijekom cijele godine, turistička zajednica Grada Siska osmislila je novi način da ju posjetitelji obiđu bilo kad, u obliku interaktivnog projekcijskog vodiča koji je postavljen u prostor Gradskoga muzeja "Sisak" i koji prezentira povijest utvrde digitalnom tehnologijom. Individualni posjetitelji pomoću tableta mogu birati pitanja koja ih zanimaju i na koja vodič daje odgovore. Ovaj interaktivni vodič, kao digitalni oblik komunikacije omogućava posjetiteljima bolje razumijevanje važnosti utvrde za povijest Hrvatske i Europe, a moguće ga je kontinuirano nadograđivati

sukladno zahtjevima posjetitelja. Utvrda Stari grad trenutno je zatvorena za posjetitelje radi štete koju je pretrpjela u potresu 29. prosinca 2020.

Tablica 2 Radno vrijeme Stari grad Sisak

Ponedjeljak	Zatvoreno
Utorak	12-18
Srijeda	12-18
Četvrtak	12-18
Petak	12-18
Subota	12-20
Nedjelja	12-20

Izvor: <https://muzej-sisak.hr/za-posjetiti/gradski-muzej-sisak/>

Tablica 3 Cjenik usluga za Utvrdu Stari grad za 2023. godinu

Pojedinačni posjeti (Utvrda Stari grad)	
Odrasli	1,33 € (10,00 kn)
Učenici, studenti	0,93 € (7,00 kn)
Djeca do 7 godina, umirovljenici	besplatno
Organizirani posjeti (Utvrda Stari grad)	
Odrasli	1,33 € (10,00 kn)
Učenici, studenti, umirovljenici	0,93 € (7,00 kn)
Djeca do 7 godina	0,93 € (7,00 kn)

Izvor : <https://muzej-sisak.hr/o-muzeju/cjenik-usluga/>

Slika 5 Stari grad Sisak

Izvor: Bitka kod Siska, <https://www.arz.hr/bitka-kod-siska/> (2.7.2023.)

5.2.2. Muzej Moslavine

Muzej Moslavine je kompleksna institucija posvećena prikupljanju, istraživanju, interpretaciji i promociji kulturne i povijesne baštine regije Moslavina. Smješten je u središtu grada Kutine,

u preuređenom ladanjskom dvorcu grofova Erdody koji datira iz 18. stoljeća. Originalni barokni izgled zgrade je promijenjen tijekom obnove koja je izvršena 1895. godine. Osnovan je 15. ožujka 1960. godine kao Muzej i Arhiv Narodne revolucije Moslavine, te je prvobitno bio usmjeren na prikupljanje materijala vezanih uz Narodnooslobodilački pokret.⁴¹ Godine 1963. promijenio je naziv u Muzej Moslavine i proširio svoje aktivnosti na područje arheologije i etnologije, a nekoliko godina kasnije je otvoren i galerijski odjel.⁴² Muzej i danas djeluje u ovim četiri glavna područja.

Stručnjaci Muzeja Moslavine aktivno sudjeluju u istraživačkim projektima te surađuju s drugim muzejima, arhivima, institucijama, galerijama i kulturnim centrima kako u zemlji tako i izvan nje. Također, provode značajne aktivnosti u suradnji s lokalnim stanovništvom u širem području Moslavine, hrvatske Posavine, novljanskog kraja i Banovine.

Njihov terenski rad, prikupljanje građe i podataka od ljudi koji pamte povijest posao je kojem posvećuju posebnu pozornost. Samo zahvaljujući takovom predanom višegodišnjem radu i prikupljanju muzejske građe i podataka sačuvan je velik dio ostavštine iz 19. i 20. stoljeća. Tijekom čitavog ovog razdoblja postojanja muzeja tiskane su brojne knjige, katalozi, mape, zbirke, zbornici i priručnici. Održane su i mnoge likovne, etnografske, arheološke i povijesne izložbe djelatnika muzeja, ali i u suradnji sa drugim ustanovama. Muzej nudi različite edukativne programe i pristupe kako bi postao privlačno mjesto za turiste i lokalne stanovnike kojima omogućuje da bolje razumiju bogatu povijest i kulturu ovog područja.⁴³ Muzej pruža usluge stručne pomoći iz područja djelatnosti muzeja, predavanja, stručnog vodstva na hrvatskom i engleskom jeziku, pružanja usluge informiranja vezane uz aktivnosti, organiziranja izložbi i objavljivanja stručnih publikacija. Posjet muzeju je moguć od ponedjeljka do petka od 8 do 14 sati. Izvan radnog vremena i vikendom posjet je potrebno prethodno najaviti. Posjetitelji mogu posjetiti muzej i bez stručnog vodstva, tada plaćaju samo cijenu ulaznice s navedenim popustom. Za vrijeme održavanja tematskih izložbi u galeriji, muzej je otvoren svakim radnim danom i subotom od 10 do 13 sati, te utorkom i četvrtkom od 17 do 19 sati.⁴⁴

⁴¹ Moslavac, S., Kolenc, N., Friščić, O., Vizner, M. (2012.): "Zbornik Moslavine", Muzej Moslavine, Kutina

⁴² Moslavac, S., Kolenc, N., Čakanić, D. (2014.): "Zbornik Moslavine", Muzej Moslavine, Kutina

⁴³ Moslavac, S. (2020.): "Etnografski zapisi po Moslavini i širem zavičaju", Muzej Moslavine, Kutina

⁴⁴ Muzej Moslavine Kutina, dostupno na <https://muzej-moslavine.hr/> (30.6.2023.)

Radno vrijeme

Ponedjeljak-petak 8-14 sati.

Vikendom je posjet moguć uz prethodnu najavu.

Državnim blagdanima muzej je zatvoren

Tablica 4 Cjenik ulaznica za Muzej Moslavine za 2023. godinu

Cijene ulaznica	
Odrasli	15,10 kn – 2 eur
Učenici/studenti/umirovljenici	7,53 kn – 1 eur
Djeca do 7 godina/ članovi icom-a/članovi hrvatskog muzejskog društva	besplatan ulaz
Cijena stručnog vodstva	
Hrvatski jezik	113,00 kn – 15 eur
Engleski jezik	226,00 kn – 30 eur

Izvor : <https://muzej-moslavine.hr/kontakt/>

Slika 6 Muzej Moslavine

Izvor: Muzej Moslavine, <https://experiences.moslavina.travel/hr/products/muzej-moslavine> (1.7.2023.)

5.2.3. Gotički portal i park Opatovina u Topuskom

Opatija Blažene Djevice Marije u Toplici, koja je pripadala cistercitskom redu, predstavljala je jednu od najznačajnijih crkvenih institucija u srednjovjekovnom Kraljevstvu Ugarske. Nastala je po nalogu kralja Andrije II početkom 13. stoljeća. Kroz arheološka iskopavanja i geofizička istraživanja, dobivena su saznanja o izgledu opatijske crkve. Crkva je bila trobrodna s glavnim svetištem i dvjema bočnim kapelama. Opatija je posjedovala veliko zemljište koje se prostiralo na južnom dijelu nekadašnje Gorske županije. Ključnu ulogu u ekonomiji cistercitske opatije imale su grangije, to jest gospodarske jedinice koje su bile raspršene po cijelom posjedu. Na tom području, prema povijesnim zapisima, identificirano je pet takvih kompleksa. Oni su služili za ekonomski i gospodarski razvoj redovničke zajednice. Iz njih su redovnici dobivali većinu onoga što im je trebalo za preživljavanje (npr. namirnice), a i donosili su profit samostanskoj zajednici. Važan izvor prihoda na posjedima bili su mlinovi, a najčešće su to bili

molinovi za žitarice, koje su davali u najam. Pored njih, cisterciti su u grangijama održavali vrtove i ribnjake, preko kojih su dolazili do značajnih materijalnih sredstava. Prema istraživanjima cistercitske opatije, iz grangija su se kasnije razvijala naselja. Cisterciti su u Topuskom stolovali gotovo 400 godina, odnosno do najeзде Turaka. Pod njihovom prijetnjom napustili su Topusko, a kralj Ferdinand I prava opatije dodijelio je zagrebačkim biskupima. Turci su 1556 godine zauzeli imanje topuske opatije, a cistercitski samostan i crkvu razorili su topovima. Predaja kaže da je po tom događaju Topusko dobilo naziv. Nakon Turaka, 1784 godine Topusko je došlo pod upravu vojne krajine. Od samostana i opatije preostalo je jedino gotičko pročelje crkve visoko 23 metra. Ono je preživjelo sve do danas. To pročelje je simbol mjesta Topuskog i o njemu se vodi posebna briga.⁴⁵ U zadnjih nekoliko godina provodi se njegova obnova, zaštita i konzervacija. Posjet Topuskom nezamisliv je bez obilaska ovog spomenika nulte kategorije. Posjete se provode pod pokroviteljstvom turističke zajednice Topusko i Top- termi Topusko. Organizirani posjeti provode se u organizaciji voditelja marketinga top- termi, a cijena obilaska ovisi o tome radi li se o grupnom ili pojedinačnom obilasku. Za grupe je potrebna prethodna najava, dok je za pojedinačne obilaske dovoljna prijava u turističkoj zajednici Topusko ili na recepciji Top- termi. Cijena obilaska sa voditeljem iznosi 1,33 eur (10,00 kn) po osobi, dok je za učenike i studente cijena 1 eur (7,5 kn), djeca predškolske dobi imaju besplatan ulaz. Ovaj spomenik moguće je posjetiti i bez voditelja i bez najave, ali u tom slučaju posjetitelji mogu vrlo malo saznati o kakvom se kulturnom blagu ovdje radi⁴⁶.

Radno vrijeme:

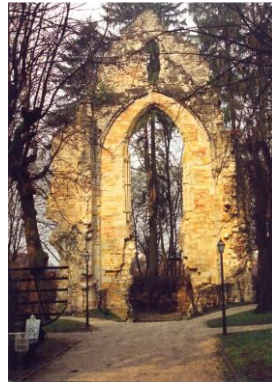
Radnim danom od 8 do 15 sati

Vikendom samo za organizirane i dogovorene posjete

⁴⁵ Čučković, L., Ožanić, M., Abramović, M. (2009.): „Topusko monografija“, Turistička zajednica općine Topusko, Sisak, str. 23-25

⁴⁶ Turistička zajednica Općine Topusko, dostupno na <https://www.turizam-topusko.com/aktivnosti/kultura-i-bastina/> (1.09.2023.)

Slika 7 Gotički portal u Topuskom

Izvor: Banovina u srednjem vijeku <https://www.matica.hr/hr/650/banovina-u-srednjem-vijeku-31667/>
(2.07.2023.)

5.2.4. Gradski muzej grada Siska

Gradski muzej Sisak važna je kulturna institucija smještena u povijesnom gradu Sisku. Muzej je osnovan 1942. kao društvo pod nazivom Muzej i knjižnica grada Siska. Godine 1945. društvo je promijenilo naziv u Gradski muzej Sisak i tako djeluje više od sedamdeset godina. Tijekom tog vremena sve do današnjih dana mijenjani su, nazivi, oblici ustroja i organizacije. Muzej prema klasifikaciji pripada muzejima općeg tipa i važna je kulturna ustanova koja čuva i promiče bogatu povijest Siska i okolice te predstavlja glavno središte za prikupljanje, istraživanje i izlaganje kulturnog i povijesnog naslijeđa. Kao i svi muzeji općeg tipa i ovaj muzej u svom sastav-u sadrži nekoliko zbirki muzejskih predmeta raznih razdoblja i vrsta prikupljene građe koje svjedoče o razvoju Siska i okolice kroz stoljeća. Zbirke uključuju arheološke artefakte, etnografske predmete, umjetnine, dokumente, fotografije i mnoge druge predmete koji oslikavaju bogatu prošlost grada. Sadašnja zgrada muzeja povijesna je građevina izgrađena krajem 19. stoljeća što dodatno doprinosi šarmu muzeja. Do 1921. godine bila je u vlasništvu bravarskog majstora Nikole Karasa u čijoj je radionici bravarski zanat učio Josip Broz Tito. Muzej provodi svoju djelatnost u toj zgradi od 1957. godine kada je otkupljena za potrebe Muzeja i arhiva revolucije. Muzej redovito organizira izložbe sa temama iz lokalne povijesti, umjetnosti i kulture koje često uključuju privremene i stalne postavbe i omogućuju posjetiteljima sa lokalnog i šireg područja da bolje razumiju povijest i umjetnost Siska i okolice. Pored izložbi, organiziraju se različiti događaji i edukativni programi za školske grupe i posjetitelje svih dobnih skupina, poput predavanja, radionica i koncerata, kako bi se posjetiteljima potaknuo interes za povijest i promovirala kulturna scena Siska. Osnovna zadaća muzeja je da kroz sve oblike svoje djelatnosti proširi krug posjetitelja i potiče ih na ostvarivanje pozitivnog odnosa prema kulturnom i povijesnom naslijeđu te u skladu s tako razvijenim

odnosom i mogućnostima, ostvari aktivno sudjelovanje na očuvanju materijalnih i duhovnih svjedočanstava prošlosti.⁴⁷ Za organizirane grupe od najviše 25 osoba osigurane su i dodatne usluge stručnog vođenja čija cijena za vrijeme radnog vremena iznosi 100,00 kn po grupi. Ukoliko je grupa posjetitelja veća od predviđenog broja, tada će biti podijeljeni na onoliko grupa za koliko postoji stručnih voditelja. Posjete nakon radnog vremena i vikendom moguće su samo za organizirane grupe uz prethodnu najavu, a tada cijena vodstva iznosi 150,00 kn. Ako se najavljena grupa ne pojavi i pri tome se ne odjavi u roku od 1 dana prije predviđenog vodstva, vodstvo će biti naplaćeno bez obzira na neizvršenu uslugu vodstva. Trenutno je otvoren samo dio izložbenih postava zbog oštećenja nastalih u potresu u prosincu 2020. godine.

Radno vrijeme za posjetitelje:

- ponedjeljak — petak: 09,00 — 17,00
- subota: 9,00 — 12,00⁴⁸

Tablica 5 Cjenik ulaznica za Gradski muzej Sisak za 2023. godinu

Pojedinačni posjet (Gradski muzej Sisak)	
Odrasli	1,99 € (15,00 kn)
Učenici, studenti	0,93 € (7,00 kn)
Djeca do 7 godina, umirovljenici	besplatno
Organizirani posjeti (Gradski muzej Sisak)	
Odrasli	1,33 € (10,00 kn)
Učenici, studenti, umirovljenici	0,93 € (7,00 kn)
Djeca do 7 godina	0,93 € (7,00 kn)

Izvor <https://muzej-sisak.hr/o-muzeju/cjenik-usluga/>

5.2.5. Katedrala u Sisku

Katedrala Uzvišenja svetog Križa u Sisku služi kao stolna crkva Sisačke biskupije i smještena je u samom srcu grada Siska. Njen status katedrale službeno je priznat u prosincu 2009. godine, iako crkva postoji od osnutka župe u tom području. U dokumentima arhidakona Ivana, župna crkva je posvećena Svetom Križu. Današnja građevina datira iz prve polovice 18. stoljeća, a postoje povijesni zapisi o njoj u kanonskim izvještajima koji sežu od 1702. do 1760. godine. Crkva je službeno posvećena 1765. godine. Tijekom potresa 1909. godine pretrpjela je oštećenja te je tada originalna barokna fasada zamijenjena novom, izgrađenom u neoklasicističkom stilu s elementima secesije. Tijekom Domovinskog rata, katedrala je također

⁴⁷ Gradski muzej Sisak, dostupno na: <https://muzej-sisak.hr/povijest-siska/> (2.09.2023.)

⁴⁸ Gradski muzej Sisak, dostupno na: <https://muzej-sisak.hr/o-muzeju/cjenik-usluga/> (2.09.2023.)

pretrpjela štetu. Značajno, 5. prosinca 2009. godine, papa Benedikt XVI ponovno je uspostavio Sisačku biskupiju i službeno proglasio dotadašnju crkvu Svetog Križa kao njezinom katedralom. Za prvog biskupa postavljen je Vlado Košić. Katedrala je ponovo teško oštećena u potresu 2020. godine koji je pogodio Sisak i Petrinju. Povjesničari umjetnosti kao posebnu vrijednost ove katedrale izdvajaju dva mramorna kipa Sv. Andrije i Sv. Franje Saleškog iz 1733 baroknog majstora Francesca Robbe. Te je kipove darovala zagrebačka prvostolnica 1885. godine prilikom obnove nakon potresa. Glavni oltar te dva pokrajnja oltara izrađeni su u talijanskoj Val Gardeni, a postavljeni su u obnovi nakon potresa 1909. godine. Od značajnijih vrijednosti je i križni put kojeg je naslikao Slavo Strigl. On ima dvostruku vrijednost jer je i sam autor sudionik Bleiburškog križnog puta. Katedrala je zaštićeno kulturno dobro i smatra se najznačajnijim sakralnim spomenikom na području Siska. Zbog svoje iznimne kulturno-povijesne vrijednosti sve više pobuđuje interes šire javnosti i postaje predmet turističke ponude grada Siska.⁴⁹ Osim što prisustvuje služenju misa i drugih crkvenih obreda, brojni posjetioči dolaze da bi vidjeli uređenost unutarnjeg i vanjskog prostora. Za takove posjetitelje crkva je otvorena od 8 do 16 sati. Sve informacije koje ih zanimaju posjetitelji mogu dobiti od župnog kapelana koji je zadužen za informiranje turista i njihov boravak u prostoru katedrale. Razgledavanje crkvenog objekta se posebno ne naplaćuje, ali postoji mjesto na kojem se mogu ostaviti dobrovoljni prilozima za njegovo održavanje. Crkva je otvorena svima, ali se točno mora znati u koje vrijeme. Ne može se dogoditi da neka grupa turista dođe u razgledavanje u vrijeme služenja Sv. mise. Zbog toga svi posjeti moraju biti najavljeni i dogovoreni sa osobom zaduženom za turističke posjete.

Radno vrijeme katedrale za turiste:

Radnim danom od 8 do 16 sati

Subotom od 10 do 14 sati

Nedjeljom i blagdanom od 13 do 16 sati

Obilazak katedrale dozvoljen je svim posjetiteljima bez obzira na dob, spol i vjeroispovijest. Organizirani i grupni obilasci uglavnom se realiziraju u sklopu obilazaka drugih znamenitosti koje se nalaze u blizini katedrale. To su npr. stari most, ostaci rimske žitnice sa obrambenim bedemom, Veliki i mali kaptol, zgrada kotarske oblasti te gradski muzej. Voditelj prilikom

⁴⁹ Hrvatska katolička mreža, dostupno na <https://hkm.hr/kultura/katedrala-uzvisenja-svetoga-kriza-u-sisku-je-zasticeno-kulturno-dobro-i-najznacajnji-sakralni-spomenik-toga-grad/> (5.07.2023.)

obilaska tih lokacija je licencirani vodič, a organizator obilaska je turistička zajednica grada Siska te je ona zadužena i za prodaju karata.⁵⁰

Slika 8 Katedrala u Sisku

Izvor : SISAČKA BISKUPIJA Katedrala Uzvišenja Svetoga Križa u Sisku, <https://ika.hkm.hr/novosti/katedrala-uzvisenja-svetoga-kriza-u-sisku/> (5.07.2023.)

Osim ovih znamenitosti, Sisačko-moslavačka županija nudi i brojne festivale, koncerte i kulturne manifestacije tijekom cijele godine, poput Moslavačke jeseni, Sajma cvijeća u Popovači, Šokačkog sijela u Velikoj Ludini i mnogih drugih.⁵¹ Ova županija je idealno odredište za putnike koji žele upoznati bogatu kulturnu baštinu i povijest Hrvatske.

Tablica 6 Turističke atrakcije Sisačko- moslavačke županije

Naziv atrakcije	Tip atrakcije	Važnost	Tržišna spremnost
park prirode Lonjsko polje	močvarno područje	međunarodna	spremno
rijeka Sava	rijeka	međunarodna	djelomično spremno
regionalni park Moslavačka gora	gora	nacionalna	uglavnom spremno
rijeka Lonja	rijeka	nacionalna	uglavnom spremno
rijeka Kupa	rijeka	nacionalna	djelomično spremno

⁵⁰ Turistička zajednica Sisačko-moslavačke županije, dostupno na <https://tzg-sisak.hr/provedite-nekoliko-sati-u-sisku/> (3.09.2023.)

⁵¹ Turistička zajednica Sisačko-moslavačke županije, dostupno na <https://sisak-moslavina.croatia.hr/hr-dogadanja/manifestacije-koje-ne-smijete-propustiti-u-sisacko-moslavackoj-zupaniji> (12.07.2023.)

rijeka Una	rijeka	nacionalna	djelomično spremno
Moslavačko vinogorje	kulturni krajobraz	nacionalna	uglavnom spremno
Zrinska gora	gora	regionalna	djelomično spremno
Hrastovačka gora	gora	regionalna	uglavnom spremno
Petrova gora (dijelovi u općinama Gvozd i Topusko)	gora	regionalna	djelomično spremno
Vukomeričke gorice (dio u općini Lekenik)	gora	regionalna	djelomično spremno
rijeka Odra	rijeka	regionalna	nespremno
rijeka Glina	rijeka	regionalna	nespremno
rijeka Ilova	rijeka	regionalna	nespremno
rijeka Pakra	rijeka	regionalna	nespremno
rijeka Trebež	rijeka	regionalna	nespremno
rijeka Petrinjčica	rijeka	regionalna	djelomično spremno
Novljansko jezero	jezero	regionalna	spremno
Topusko jezero	jezero	regionalna	uglavnom spremno

jezero Zvirišće	jezero	regionalna	uglavnom spremno
Banovsko jezero	jezero	regionalna	djelomično spremno
jezero Bajer	jezero	regionalna	djelomično spremno
Odransko polje	močvarno područje	regionalna	djelomično spremno
Sunjsko polje	močvarno područje	regionalna	nespremno
Đol Dražiblato	močvarno područje	regionalna	nespremno
ribnjak Lipovljani	ribnjak	regionalna	nespremno
cret Đon Močvar	travnjak	regionalna	nespremno
Kotar — Stari gaj	šuma	regionalna	djelomično spremno
Brdo Djed	park šuma	regionalna	uglavnom spremno
Strossmayerovo šetalište u Petrinji	park	regionalna	uglavnom spremno
vinogorje Petrinja	kulturni krajobraz	regionalna	djelomično spremno
rasadnik kaktusa Bešlić u Žažini	rasadnik	regionalna	spremno
privatni zoološki vrt kod korablje Tišinić	zoološki vrt	regionalna	spremno
park šuma Šanac-Ciglenica u Kutini	park šuma	regionalna	spremno

Izvor : Studija za upravljanje kvalitetom u turizmu, obrada: Regionalni koordinator Sisačko- moslavačke županije, Sisak, 2022, dostupno na https://www.smz.hr/images/stories/poljoprivreda/2022/Provedbeni_program_razvoja_turizma_SMZ_2022-2025.pdf

Tablica 2 prikazuje prirodne atrakcije Sisačko-moslavačke županije, koje su nabrojane u Studiji za upravljanje kvalitetom u turizmu. Atrakcijama je određen tip, važnost i tržišna spremnost s obzirom na uređenost i opremljenost različitim sadržajima, te su podijeljene na nespemne, djelomično spremne, uglavnom spremne i spremne. Spemne atrakcije posve su opremljene za posjete turista, te dodatna ulaganja nisu nužna za njihovo uređivanje. Kod uglavnom spremnih neke sadržaje potrebno je unaprijediti kako bi se povećao broj turista, a to se odnosi na poboljšanje interpretacijsko-informacijskih sadržaja kao što su putokazi i infoploče i pristupne infrastrukture. Djelomično spremne atrakcije su one koje su djelomično dostupne ili kod kojih nedostaju neki bitni sadržaji. To su uglavnom sakralni objekti o kojima nema informacija o njihovoj unutrašnjosti i koji su uglavnom zatvoreni. Nespemne atrakcije su posve neuređene lokacije koje su trenutno slabo ili nisu uopće posjećene, a međunarodni ili nacionalni značaj mogle bi imati samo pod pretpostavkom primjerenog uređenja. Osim atrakcija iz tablice, postoji i više manjih prirodnih i povijesnih atrakcija koje mogu obogatiti turističku ponudu, a to se naročito odnosi na prirodno i povijesno važne Petrovu goru i Zrinsku goru s najvišim vrhom u županiji, Piramidom na 616 metara nadmorske visine. Osim njih, za planinarenje i pješaćenje važne su još i Hrastovačka gora, Vukomeričke gorice te nisko gorje u općini Lekenik poznato po staništima mnogih vrsta jestivih gljiva. Područje županije presijecaju i brojne rijeke, jezera i ribnjaci pogodni za izlete ili ribolov, a neki od najpoznatijih su: rijeke Sava, Kupa, Una i Odra, Novljansko jezero, jezero kod Top termi Topusko, Zvirišće kod Petrinje, Banovsko jezero i jezero Bajer, a jedan od najpoznatijih ribnjaka je ribnjak kod Lipovljana.

U županiji je trenutno nekoliko turistički močvarnih područja koji su izvan parka prirode Lonjsko polje, zaštićeni su kao značajni krajobrazi, a nisu dovoljno iskorišteni, to su: Odransko i Sunjsko polje, Đol Dražiblato te Petrinjsko vinogorje.

6. ZAKLJUČAK

Sisačko-moslavačka županija jedna je od slabije razvijenih županija Republike Hrvatske. Turizam se, iz godine u godinu, postupno razvija, no ne u onolikoj mjeri koliko bi to bilo moguće i koliko se očekuje od ove županije s obzirom na geografski položaj i prirodne resurse. Ova županija ima zaista puno neiskorištenog potencijala. Osim što se nalazi na povoljnom prometnom položaju, pruža nezaboravnu očuvanu prirodu te ima velik broj kulturno-povijesnih spomenika i arheoloških nalazišta. Pored svega navedenog pruža i različite oblike selektivnog turizma.

U radu se nalaze neki od glavnih sadržaja kulturno-povijesne baštine Sisačko-moslavačke županije. Kulturno-povijesni spomenici koji nisu toliko poznati široj javnosti svaki za sebe govori o prošlosti i životu na ovim prostorima, a samim time i o sveukupnoj povijesti Hrvatske. Osim u razgledavanju materijalnog bogatstva Sisačko-moslavačke županije posjetioци mogu uživati i u gastronomskoj ponudi, ali i u brojnim manifestacijama koje nudi ovaj kraj. Kroz manifestacije se oživljava povijest, uči se o baštini i gastronomiji, ali i brine o očuvanju prirode i svega što je bogata povijest ostavila nama u naslijeđe. Promatrajući razvojni plan županije primjećujemo da se sve više sredstava izdvaja u turizam i turističke sadržaje, te se na taj način nastoji ovu gospodarsku granu izdignuti na jedan viši nivo. To je svakako pohvalno i to će imati značajan efekt za budućnost. Prekrasni krajolici Moslavačke, Zrinske i Petrove gore povezani u jednu cjelinu skrivaju iza sebe priču koju ostavlja bez daha sve one koji se usude doći na ove prostore i uživati u njihovom bogatstvu. Ruralni turizam je nešto što se treba više promovirati jer se upravo u malim mjestima najljepše može osjetiti lakoća življenja, okruženost prirodom i njenim bogatstvima, bez gužvi i prometa sa puno priča o narodnim i vjerskim običajima. Još kada se u sve dodaju ostavštine iz davne prošlosti i njihova neprocjenjiva vrijednost, užitek za svakog posjetitelja bit će nemjerljiv.

Razmatrajući posjećenost turističkih destinacija, te broj turista po pojedinim segmentima primjećujemo stalnu uzlaznu putanju na turističkoj karti ove županije. Broj noćenja je u posljednje vrijeme u stalnom porastu, a o jednodnevnim posjetima da i ne govorimo. Prihodi od turizma poprimaju sve veći značaj i za mnoge turističke djelatnike turizam postaje primarna djelatnost. Ulaganje u turizam sve više daje rezultate i svaki uloženi euro se višestruko vraća. Dobit koja se ostvaruje od turizma polako ali sigurno prelazi sve druge izvore koji su bili zastupljeni na ovim prostorima. Razlog za to leži u ozbiljnosti shvaćanja koristi od ove djelatnosti i po svemu sudeći ova županija polako, ali sigurno preuzima vodeću ulogu u kontinentalnom turizmu čitave Hrvatske.

LITERATURA

Knjige:

1. Androšić, N., Kopjar, L.(2001): „Sisačko- moslavačka županija“, Turistička zajednica Sisačko-moslavačke županije, Sisak
2. Bučar, M. (2010.): "Zrinska gora : regionalni park prirode", Matica hrvatska, Sisak
3. Čučković, L., Ožanić, M., Abramović, M. (2009): „Topusko monografija“, Turistička zajednica općine Topusko, Sisak
4. Čučković, L., Kuntić-Makvić, B. (2021): „ Via Magna – Velika cesta“, Arheološka udruga Kremen, Topusko
5. Demonja, D., Ružić, P. (2010): „ Ruralni turizam u Hrvatskoj“, Meridijani, Zagreb
6. Đurić Padjen, I., Grdić, I., Bogović, E.: „U zagrljaju Lonjskog polja i trsnog gorja“, Turistička zajednica Sisačko- moslavačke županije, Sisak
7. Đurić Padjen, I., Držaj,I., Antolec, B., Butina, M., Babić, N.: „Putovima bana Josipa Jelačića kroz Turopolje i Banovinu“, Turistička zajednica Sisačko- moslavačke županije, Sisak
8. Jelinčić, D. A. (2008): „Abeceda kulturnog turizma“, Meandarmedia, Zagreb
9. Jelinčić, D. A., Mansfeld, Y. (2019): "Cultural Urban Heritage: Development, Learning and Landscape Strategies", Springer, Switzerland
10. Kos, S., Pisk, S. (2013.): "Moslavačke srednjovjekovne utvrde kroz povijest i legende", Povijesna udruga Moslavina
11. Kušen, E. (2002): „Turistička atrakcijska osnova“, Institut za turizam, Zagreb
12. Magaš, D., Vodeb, K., Zadel, Z. (2018): „Menadžment turističke organizacije i destinacije“, Fakultet za menadžment u turizmu i ugostiteljstvu, Sveučilište u Rijeci
13. Marušić, Z., Čorak, S., Ivandić, N., Beroš, I., Ambrušec, M. (2020): „Stavovi potrošnje turista u Hrvatskoj TOMAS Hrvatska 2019“, Institut za turizam, Zagreb
14. Moslavac, S., Kolenc, N., Friščić, O., Vizner, M. (2012): "Zbornik Moslavine", Muzej Moslavine, Kutina
15. Moslavac, S., Kolenc, N., Čakanić, D. (2014): "Zbornik Moslavine", Muzej Moslavine, Kutina
16. Moslavac, S. (2020): "Etnografski zapisi po Moslavini i širem zavičaju", Muzej Moslavine, Kutina

Internetske stranice:

1. Gradski muzej Sisak, 2022. Dostupno na: <https://muzej-sisak.hr/povijest-siska/>
2. Hrvatska enciklopedija, 2022. Dostupno na: <https://enciklopedija.hr/Natuknica.aspx?ID=66939>
3. Kulturno povijesni spomenici grada Siska, 2022. Dostupno na: <https://tzg-sisak.hr/kulturno-povijesni-spomenici/>
4. Ministarstvo kulture i medija, 2022. Dostupno na: <https://registar.kulturnadobra.hr/#/>
5. Turistička zajednica grada Siska, 2022. Dostupno na: <https://tzg-sisak.hr/znamenitosti/>

6. Turistička zajednica grada Kutine, 2022. Dostupno na: <https://www.turizam-kutina.hr/OTKRIJTE/Moslavačka-gora>
7. Turistička zajednica Sisačko-moslavačke županije, 2022. Dostupno na: <https://turizam-smz.hr/en/destinations/>

POPIS ILUSTRACIJA

Slika 1 Kulturno umjetničko društvo "Sveti Florijan" Poljana Lekenička	22
Slika 2 Vez pukan'ca	23
Slika 3 Katedralni pjevački zbor „ Sveta Cecilija“	24
Slika 4 Stari grad Hrvatska Kostajnica	28
Slika 5 Stari grad Sisak	36
Slika 6 Muzej Moslavine	38
Slika 7 Gotički portal u Topuskom	40
Slika 9 Katedrala u Sisku	43

POPIS TABLICA

Tablica 1 Elementi turističke valorizacije.....	14
Tablica 2 Radno vrijeme Stari grad Sisak.....	36
Tablica 3 Cjenik usluga Utvrda Stari grad.....	36
Tablica 4 Cjenik ulaznica za Muzej Moslavine	38
Tablica 5 Cjenik ulaznica za Gradski muzej Sisak	41
Tablica 6 Turističke atrakcije Sisačko- moslavačke županije	43